

Státní hranice a poměry v západočeském příhraničí mezi válkami

Karel ŘEHÁČEK

Abstract: The immediate neighborhood with Germany posed a significant security threat, especially for the western Czechoslovak borderland after 1918. Developments abroad almost immediately affected the situation in Czechoslovakia itself, and the local authorities had to respond to it adequately. It was therefore necessary, above all, to strictly guard the state border and prevent the penetration of defective persons, things and ideas across it. It was also necessary to strengthen security measures at the border in order to eliminate common cross-border criminality (smuggling) and kidnapping, transfer of arms, espionage and economic espionage. On both sides of the border, armed conflicts, which often were deadly, were ordinary. That is why the security forces were systematically strengthened in Czechoslovakia and Germany, but their concentration, besides numerous positives, also brought negatives in the form of more frequent conflicts and provocations between them.

Key words: state borders; security conditions; separatism; western Bohemia; 1918–1938

I. Úvod

Německá iredenta v meziválečném Československu byla významně ovlivňována i zvenčí, na západě Čech především z Bavorska a Saska.^{1]} V zájmu zajištění klidného vnitropolitického vývoje bylo proto zapotřebí co nejdříve eliminovat rizika pramenící z bezprostředního sousedství s Německem a snažit se o co nejučinnější ostrahu státní hranice, přes níž bylo možno přepravovat nežádoucí materiály, nepřátelské osoby i protistátní myšlenky.

Ostraha státní hranice na západě Čech však nebyla snadná. Oblasti sousedící s Bavorskem a Saskem byly též většinou osídleny německy mluvícím obyvatelstvem, které mělo vůči Československé republice od počátku výrazně negativní poměr.^{2]} Situace byla o to složitější, že ani německo-československé vztahy nebyly po roce 1918 ideální. V neposlední řadě situaci destabilizovala vnitropolitická poválečná atmosféra v Německu, zejména tíživé hospodářské poměry a jejich důsledky. To vše mělo značný vliv i na dění v československém pohraničí.

1] Blíže k této problematice Karel ŘEHÁČEK, *Meziválečný vývoj v Německu a jeho dopady na situaci v západních Čechách*, *Bohemiae Occidentalis Historica* 6, č. 2, 2020, s. 75–107.

2] Blíže k situaci v národnostně smíšených oblastech Československa v letech 1918–1919 viz Pavel JAKUBEC – Jaroslav PAŽOUT (red.), *Vznik Československa a provincie Deutschböhmen*, Litoměřice – Praha – Liberec 2019.

Dosti závažná byla z bezpečnostního hlediska zejména situace v bezprostřední blízkosti státních hranic, které byly střeženy naprosto nedostatečně. Jednalo se třeba o úsek československo-bavorské hranice na Chebsku a Ašsku, která byla běžně přístupná. Přes hranice každodenně přecházeli kurýři, finanční stráž byla nespolehlivá, obyvatelstvo obou měst se stavělo vůči Československu krajně nepřátelsky a věřilo v brzkou vojenskou akci tzv. sudetoněmeckých legií a bavorského vojska, které mělo podle mnohých fám v létě 1919 obsadit zmíněné okresy a osvobodit je od československé nadvlády.³¹

Smyslem předložené studie je analyzovat na základě archivních pramenů celostátní i regionální provenienci problematiku ostrahy československo-německé hranice na západě Čech, tj. na Plzeňsku a Karlovarsku, v letech 1918–1938, akcentovat nejen organizaci jejího zajištění, ale také veškeré aktivity, které se kolem ní na české i německé straně děly. Studie si všímá mj. činnosti československých i německých bezpečnostních a zpravodajských složek, analyzuje ozbrojené konflikty, které na hranici vznikaly, zabývá se únosy lidí přes hranice či špionáží ve prospěch obou států. Věnuje se rovněž aktivitám československých bezpečnostních složek v příhraničních oblastech, zejména snahou o postátnění obecních a městských policií či dislokaci četnictva a armády poblíž hranic. Pojem „příhraničí“ je v této studii vnímán mnohem širěji než termín „pohraničí“ a zahrnuje víceméně vnější i vnitřní pohraničí tak, jak bývá definováno kupř. z pohledu historické geografie či sociologie.

Studie vychází z rozsáhlého studia archiválií úřední provenience nacházejících se v péči Národního archivu (archivní fondy Ministerstvo vnitra I – prezidium, Praha, Zemský úřad Praha – prezidium, Ministerstvo vnitra I – stará registratura, Praha, Zemské četnické velitelství Praha), Archivu Kanceláře prezidenta republiky (archivní fond Kancelář prezidenta republiky), Státního oblastního archivu v Plzni (archivní fondy Exponovaný četnický štábní důstojník Plzeň, Fondy Veřejné bezpečnosti z bývalého kraje Plzeň, Krajský soud Plzeň, Krajský soud Klatovy, Krajský soud Cheb, Státní zastupitelství Plzeň, Státní zastupitelství Klatovy, Státní zastupitelství Cheb, Trestnice pro muže Bory) a státních okresních archivů Plzeňska a Karlovarska (fondy okresních úřadů). Kromě toho byly využity i materiály vzniklé z činnosti „vlivových“ českých spolků, které působily v národnostně smíšených oblastech uvedeného regionu, zejména Národní jednoty severočeské v Praze, jejíž archiválie se nacházejí v Národním archivu, a Národní jednoty pošumavské v Praze, jejíž archiválie má v péči Státní oblastní archiv v Třeboni. Využity byly rovněž, byť v mnohem omezenější míře, archiválie nacházející se v péči bavorských archivů, zejména

31) Národní archiv (dále NA), Ministerstvo vnitra I – prezidium, Praha (PMV), karton 234, sign. 225-234-1, zpráva komisaře revizního odboru Ministerstva financí (MF) v Praze Františka Mencáka o situaci v okrese Cheb, s. d. Revizor MF Antonín Novák poměry v Aši charakterizoval ve své zprávě z 23. 6. 1919 slovy: „*Dlužno upozorniti na nenávistné chování zdejšího obyvatelstva, které jedině strachem před vojenským zakročením udržuje se v klidu.*“

v Bavorském hlavním státním archivu (Bayerisches Hauptstaatsarchiv) v Mníchově, kde se v archivních fondech Aussenministerium a Justizministerium nacházejí cenné informace k pohraničním incidentům, nebo ve státních archivech (Staatsarchiv) ve Würzburgu a v Norimberku, kde lze najít prameny k problematice údajných politických uprchlíků z Československa ve 30. letech. I z těchto důvodů tak studie reflektuje více český pohled na skutečnost. Navíc, k mnoha řešeným problémům se nedochovaly adekvátní německé informační zdroje, z čehož plyne jistá, ovšem vcelku logická, informační nevyváženost.

Archivní výzkum, z něhož tato studie primárně čerpá, se odrazil i v použitých metodách práce, kdy dominovala zejména přímá kritika a interpretace pramenů, která byla podle možností rozšiřována metodami dalšími, zejména induktivní, komparativní, v menší míře také biografickou či dokonce prosopografickou. V několika případech byla využita rovněž metoda sondy a následného zevšeobecnění získaných dílčích informací. Převážně „český“ pramenný pohled na události na státní hranici však nijak zásadním problémem není, neboť k tématu existuje i dostatek kvalitní odborné literatury německé provenience, jež reflektuje dění na česko-bavorském pomezí. Ze starších i novějších prací je třeba připomenout kupř. studie Helmuta Brauna či Rudolfa Jaworskeho,⁴⁾ které dokládají mj. čtená svědectví i „z druhé strany“.

Předložená studie, která volně navazuje na problematiku dopadů vývoje v Německu na situaci v západních Čechách, již autor řešil v citovaném článku zveřejněném v tomto sborníku v roce 2020, poslouží k obohacení regionální historiografie o zajímavou problematiku meziválečného vývoje i jako další střípek do stále budované mozaiky česko-německého soužití v českých zemích.

II. Organizace ostrahy československo-německé hranice na západě Čech

Na československé straně střežila státní hranici pohraniční oddělení finanční stráže.⁵⁾ Na Domažlicku kupř. střežení prováděla oddělení ve Všerubech, Maxově, Folmavě, Fuchsově Huti a Haselbachu. Hranice mezi Fuchsovou Hutí a Haselbachem se však nacházela zcela v lese ve velmi špatném terénu a tento úsek byl vyhledáván zejména pašeráky. Proto bylo navrhováno zřízení dalšího finančního oddělení přímo na Čerchově, k čemuž koncem roku 1923 také

4) Helmut BRAUN, *Wirtschaftliche, soziale und politische Entwicklungen des Bayerischen Waldes in den Jahren der Weltwirtschaftskrise*, Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte 67/2, 2004, s. 401–432; Rudolf JAWORSKI, *Grenzlage, Rückständigkeit und nationale Agitation: Die "Bayerische Ostmark" in der Weimarer Republik*, Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte 41, 1978, 241–270.

5) Blíže k ní a jejímu významu v části sledované oblasti Jan JIRÁK, *Na stezkách krále Šumavy aneb historie ostrahy státní hranice a finanční stráže do roku 1951*, Domažlice 2005.

došlo.^{6]} Finanční stráž však k ostraze frekventované západní hranice nestačila a bylo třeba hledat i jiné cesty k její účinnější ochraně. Na základě rozkazu Zemského četnického velitelství v Praze z 20. září 1927 bylo proto v obvodech jednotlivých četnických oddělení vybíráno mužstvo v záloze pro pohraniční četnické oddíly. Problém na západě Čech však spočíval v tom, že obyvatelstvo obvodů četnických oddělení bylo téměř výhradně německé národnosti a záložníků české národnosti se nedostávalo. Proto byla zvažována možnost vybírat příslušníky pohraničních četnických oddílů ze záložního stavu jednotlivých hraničářských praporů, kteří by byli „*pro svoji dobrou znalost pohraničí a poměrů tamtéž obzvláště schopni pro službu v ostraze hranic na pohraničních četnických oddílech*“.^{7]}

Z hlediska ochrany československé státní hranice panovala neudržitelná bezpečnostní situace hlavně na pohraničních vlakových nádražích, kde rovněž působila drtivá většina personálu německé národnosti, mnohdy se dokonce jednalo o německé státní příslušníky.^{8]} Takové byly kupř. poměry na vlakovém nádraží v Chebu, které využívaly společně buštěhradská dráha, československé, bavorské a saské státní dráhy, bylo postaveno bavorskou vládou a jednalo se o bavorský státní majetek, takže kontroly cizinců na chebském nádraží prováděl oddíl bavorského vojska.

Rovněž československá pohraniční kontrolní stanice v Železně Rudě hlásila 8. června 1919, že k zabezpečení řádného chodu nádraží je zapotřebí především naprosto spolehlivý nádražní personál. Podle ní tomu tak však zdaleka nebylo: přednostou nádraží byl německý státní příslušník a většinu úředníků a zřízenců tvořili rovněž Němci ze sousedního Bavorska. Stanice proto požadovala výměnu personálu a dosazení národnostně spolehlivých českých úředníků. V hlášení mj. stojí: „*Slovensko musí nám býti výstrahou, že takto postupovati nelze, to není žádný útisk Němců, když budou z pohraničních stanic přesazeni. Vojska máme málo a jest tudíž povinností všeho občanstva, aby přispělo k ochraně naší mladé samostatnosti, a myslím, že nemalá důležitost v tomto ohledu připadá našim železnicím. Až bude pozdě, není-li již vůbec, pak zase bude svádět vinu jeden na druhého.*“^{9]}

Kromě aktivní ochrany státní hranice musely být posíleny i pasivní prvky jejího střežení. V rámci finanční stráže, četnictva i vojska byla proto

6] NA, PMV, karton 7, sign. 225-7-16, hlášení Okresního četnického velitelství (OČV) v Domažlicích Okresní správě politické (OSP) v Domažlicích z 13. 6. 1923.

7] NA, Zemské četnické velitelství (ZČV) Praha, karton 940, hlášení Exponovaného četnického štábního důstojníka v Plzni ZČV pro Čechy v Praze z 26. 11. 1927.

8] NA, PMV, karton 137, sign. 225-137-15, zpráva místodržitelského rady Karla Haissingera o výsledku šetření událostí 4. 3. 1919 v Chebu z 28. 3. 1919, s. 7.

9] Státní oblastní archiv (SOA) v Plzni, Krajský soud (KS) Plzeň, karton 83, Vr 1748/19, opis situační zprávy stanice v Železně Rudě Československému zemskému velitelství pro Čechy v Praze, opis zaslalo ZČV v Praze 21. 6. 1919 Ministerstvu železnic v Praze.

zintenzivněna zpravodajská služba, která měla za úkol získávat informace o dění za hranicemi, zejména v souvislosti s pohyby bavorských a saských bezpečnostních složek a jejich dislokací. Zpravodajské informace z Německa získávaly československé úřady mnoha různými způsoby. Jedním z nich byli i informátoři, kteří překračovali hranice a dodávali zprávy úřadům nebo důvěrníkům. Na Sušicku se jednalo např. o Georga Müllera z Vilshofenu an der Donau u Pasova, který byl bývalým německým důstojníkem, ale kvůli zranění téměř neviděl. Jelikož dostával pouze velmi malou penzi, živil se žebrotou a připravoval se na vstup do nějakého kláštera. Dne 6. dubna 1923 se dostavil k českému faráři v Hürce u Prášil Ignáci Březinovi a sdělil mu, že v Bavorsku se pilně zbrojí a že Grenzweache a Reichswehr jsou připraveny na nacionalistický puč. Střediskem nacionalistického hnutí mělo být bavorské město Degendorf, kde bylo uskladněno značné množství zbraní a munice. Očekávalo se, že oddíly německých nacionalistů vtrhnou do Československa a za pomoci místních Němců se zmocní celé někdejší provincie Deutschböhmen. Březina obdaroval Müllera malým množstvím peněz, vyzval ho k další návštěvě a vše oznámil posádkovému velitelství ve Vimperku.^{10]} Z dalších informačních zdrojů např. zjistila Okresní správa politická (OSP) v Domažlicích, že v bavorském pohraničním městě Furth im Wald byla v červnu 1919 soustředěna divize pěchoty, dvě baterie děl, oddělení strojních pušek a švadrona jízdy, a obávala se „bezprostředního vpádu“, proti němuž by v Domažlicích stála jen setnina pěchoty a oddělení kulometů 14. dragounského pluku.^{11]}

Od počátku existence republiky se československé úřady připravovaly na případný vojenský útok ze strany Německa a za tímto účelem byly vyhotoveny i evakuační plány. V obvodu Exponovaného četnického štábního důstojníka v Plzni bylo v listopadu 1925 vymezeno záchytné pásmo čarou Kolinec – Klatovy – Stod – Stříbro – Město Teplá – Bečov nad Teplou – Karlovy Vary – Kadaň – Chomutov – Most – Bilina – Kostomlaty. Jeho případná evakuace měla být realizována po železnici a zvláštní pozornost se měla věnovat místům blízko hranic a s průmyslem důležitým pro armádu (jmenovitě se jednalo o Cheb) a místům, k nimž vedla železnice podél nedalekých hranic, která mohla být nepřítelem přerušena. Evakuace těchto míst měla být zahájena okamžitě, jakmile by byl vyhlášen začátek závazku k válečným úkonům. V tomto případě se měl evakuovat četnický cenný materiál, rodiny četníků a jejich soukromý majetek, samotní četníci však měli zůstat na svých stanovištích. Pro případ, že by byly železnice spojující jednotlivá evakuační místa přerušeny, měla být evakuace provedena po vozy.^{12]}

10] NA, PMV, karton 7, sign. 225-7-16, hlášení OSP v Sušici Prezidiu Zemské správy politické (PZSP) v Praze z 11. 4. 1923.

11] NA, PMV, karton 138, sign. 225-138-9, zpráva OSP v Domažlicích PZSP v Praze z 6. 6. 1919.

12] NA, ZČV Praha, karton 940, rozkaz velitele ZČV pro Čechy v Praze generála Bohuslava Knoblocha Exponovanému četnickému štábnímu důstojníku v Plzni z 24. 11. 1925.

Zpravodajská služba se samozřejmě zajímala i o způsob střežení hranice na německé straně. Do její ostrahy byl zapojen zejména Reichswehr, německá ozbrojená moc povolená vítěznými velmocemi, který obsazoval především strategické lokality poblíž hranic s Československem: v březnu 1921 kupř. shromáždil zbraně v oblasti bezprostředně sousedící s Klatovskem a Sušicem, v Poschingerově Dvoře (Poschingerhof) u Javorné bylo např. uschováno 800 vojenských opakovaček a dva kulometry, opevňoval se i v ubikacích poblíž vrchu Hohenbogenu.^{13]} Kromě toho bylo vojsko v Bavorsku soustředěno např. také v Chamu či Kötzingu, v listopadu 1923 byla ve městě Furth im Wald zřízena na hotelu Hohenbogen radiotelegrafická stanice.^{14]}

Koncem roku 1921 byla ostraha hranice zesílena říšskoněmeckou pohraniční stráží (Landespolizei). Vztahy jejích příslušníků vůči československým státním občanům nebyly bezproblémové a stávaly se terčem stížností a kritiky. Podle Zemské správy politické (ZSP) v Praze jednali němečtí pohraničníci s Čechoslováky přecházejícími státní hranici „*příkře a bezohledně*“ a často je pro nepatrné přestupky dlouhou dobu věznili.^{15]} Příkladem za všechny budiž třeba přednosta bavorského pohraničního komisařství v Chebu Martin Riedmayer a jeho zástupce Fritz Rauch, kteří vedli pohraniční kontrolní stanici s několika policejními strážmistry v civilu. Podle hlášení Policejního komisařství (PK) v Chebu byli ve službě velice přísní, přestupky trestali vysokými pokutami a jejich chování bylo natolik arogantní, že sami říšští Němci ho považovali za šikanu.^{16]} Četnická stanice v Božím Daru na Jáchymovsku v hlášení z 2. listopadu 1922 sice žádné konkrétní případy šikany ze strany německých pohraničníků neuvedla, potvrdila ale, že „*z všeobecného jejich jednání může se vycítiti, že k nám chovají obzvláštní nepřízeň*“.^{17]} Četnická stanice v Českém Wiesenthalu na Jáchymovsku však na částečnou omluvu jejich jednání uvedla, že příčinou je především nezkušenost příslušníků Landespolizei, kteří měli krátký výcvik, a proto se ve službě dopouštěli častých přehmatů.^{18]}

Významná změna v ostraze státní hranice nastala na německé straně v roce 1923, kdy bylo zřízeno Grenzschutzkommando (Grenzaufsicht) jako stálá bezpečnostní stráž. Dětilo se na Blaupolizei a Grünepolizei. Blaupolizei

13] NA, PMV, karton 79, sign. 225-79-1, dopis PZSP v Praze PMV v Praze z 19. 4. 1921.

14] NA, PMV, karton 7, sign. 225-7-16, hlášení OČV v Domažlicích OSP v Domažlicích z 21. 11. 1923.

15] Státní okresní archiv (SOKA) Karlovy Vary, Okresní úřad (OÚ) Jáchymov, prezidiální spisy 1922, karton 7, dopis PZSP v Praze OSP v Jáchymově z 23. 10. 1922.

16] NA, PMV, karton 7, sign. 225-7-16, hlášení Policejního komisařství (PK) v Chebu Policejnímu ředitelství (PR) v Praze, s. d.

17] SOKA Karlovy Vary, OÚ Jáchymov, prezidiální spisy, 1922, karton 7, hlášení Četnické stanice (ČS) v Božím Daru OSP v Jáchymově z 2. 11. 1922.

18] SOKA Karlovy Vary, OÚ Jáchymov, prezidiální spisy, 1922, karton 7, hlášení ČS v Českém Wiesenthalu OSP v Jáchymově z 3. 11. 1922.

tvořili příslušníci státní policie dohlížející na udržování veřejného pořádku ve městech, Grünepolizei vznikla přetransformováním části Reichswehru. Zájemci o službu v nově vzniklé bezpečnostní složce se museli zavázat ke dvanáctiletému kontraktu a poté měli nárok na přijetí do státní služby jako úředníci. Konali pohotovostní službu na hranicích a v čase vnitřních nepokojů byli vysíláni do problémových lokalit.^{19]} V Sasku se kupř. pohraniční stanice nacházely v Horním Wiesenthalu (Oberwiesenthal), Bärensteinu, Hammer-Unterwiesenthalu, Grattendorfu (hejtmanství v Annabergu) a v Rittersgrünu, Grünstättenu, Johanngeorgenstadtu a Raschau (hejtmanství ve Schwarzenbergu). Ostrahu státní hranice podporovaly i další bezpečnostní složky, zejména německá bezpečnostní policie (Sicherheitspolizei; Sipo), která se nacházela ve Schwarzenbergu, Raschau, Annabergu a Saské Kamenici (Chemnitz), kriminální policie (Kriminalpolizei; Kripo) se sídly ve Cvikově (Zwickau), Plavně (Plauen), Saské Kamenici a Drážďanech (Dresden) a státní policie (Staatspolizei; již zmiňovaná Grünepolizei), která se nacházela ve Schwarzenbergu, Raschau, Annabergu a Saské Kamenici. Ochrana hranice na železnici a nádražích byla v kompetenci Eisenbahngrenzwache s ústředním velitelstvím v Řezně (Regensburg) a rozsáhlé řídké obydlené oblasti střežili příslušníci Waldpolizei s ústředním velitelstvím v Chamu. Co se týče výzbroje německých bezpečnostních složek, zjistily československé zpravodajské služby, že četnictvo bylo vyzbrojeno šavlemi, pistolemi a karabinami a používalo jízdní kola, obdobnou výzbroj měly Sipo a Grünepolizei. Příslušníci četnictva nosili tmavošedou uniformu s černými kalhotami, pokud používal četník jezdecké kalhoty, musel mít černé kamaše. Čepici měli vesměs černou v podobě čáky. Sipo a Grünepolizei nosilo výstroj šedohnědé barvy, příslušníci Kripo naopak používali pouze občanský oděv a byli vyzbrojeni opakovacími pistolemi.^{20]}

Na Chebsku byl vzhledem k jeho poloze Grenzschutz organizován jak ze Saska, tak z Bavorska. Ústředí pro Sasko se nacházelo v Plavně (celá česko-saská hranice), pro Bavorsko v Bambergu (celá česko-bavorská hranice). Příslušníky Grenzschutzu byli obvykle hackenkreuzleři a velitelské pozice zastávali důstojníci věrní bývalé císařské dynastii, kteří byli většinou i příslušníky Sipo.^{21]} Velitelé četnických stanic v Bavorsku byli na jaře 1933 pověřeni organizováním a cvičením dobrovolníků, kteří se hlásili k vojenskému výcviku. Jednalo se o mladíky ve stáří od 14 let, majetní si měli opatřit stejnokroj z vlastních prostředků, nemajetným byl poskytnut zdarma státem.^{22]} Cvičení

19] NA, PMV, karton 7, sign. 225-7-16, dopis OSP v Prachaticích PZSP v Praze z 28. 6. 1923.

20] SOKA Karlovy Vary, OÚ Jáchymov, prezidiální spisy, 1925, karton 10, hlášení OČV v Jáchymově OSP v Jáchymově ze 13. 11. 1925.

21] SOA v Plzni, Exponovaný četnický štábní důstojník, karton 9, hlášení Exponovaného četnického štábního důstojníka v Plzni ZČV pro Čechy v Praze z 29. 9. 1927.

22] NA, Zemský úřad – prezidium, Praha (PZÚ), karton 575, sign. 207-575-4, dopis OÚ v Horšovském Týně PZÚ v Praze ze 4. 4. 1933.

byla dobrovolná, cvičilo se s karabinami a ostré střelby se konaly na vojenských střelnicích, např. v bavorském Schönsee.^{23]}

Vzhledem k neujasněné mezinárodně-právní situaci a k obavám z očekávaného vpádu československé armády do Německa se do ostrahy československo-německé hranice zapojovaly i další složky, které by bylo možno nazvat občanskými či spíše aktivistickými. Jednalo se především o nejrůznější militaristické spolky, jejichž příslušníci, obvykle šlechtici a neaktivní vojáci někdejší císařské armády, pomáhali řádným bezpečnostním formacím v plnění jejich úkolů. V bavorském městě Furth im Wald kupř. působil spolek Kavalerie-Vereinigung. Jednalo se o dobrovolné sdružení a aktivních či záložních důstojníků určené výhradně k ostraze hranic. Mělo asi 210 příslušníků a jeho velitelem byl baron Karl von Voithenberg. Příslušníci spolku byli vyzbrojeni vlastními pistolemi a měli v záloze i pušky, které obdrželi od ústředí v Řezně.^{24]} Také v Sasku působila na hranicích řada bojových spolků typu Wehrwolf, Stahlhelm, Jungschützen či Schenkschützen. Tyto spolky byly samostatné a samy cvičily svoje členy, údajně ale byly řízeny z Berlína.^{25]} Klíčová byla především Deutsche Wacht, jejíž zemské velitelství pro Bavorsko se nacházelo v Mnichově, velitelství skupiny (Gruppenkommando) pro oblast Nieder-Bayern sídlilo v Landshutu, vedoucím jeho zahraniční propagandy byl obchodník Johann Jäger z města Furth im Wald a jeho důvěrníci se nacházeli v mnoha pohraničních obcích. Na Domažlicku kupř. existovala asi padesátičlenná organizace, jejímž vedoucím byl domkář Georg Brandl ze Šprymberku (Springenberg, dnes Pomezí na Domažlicku). Jednalo se především o příslušníky Jugendbundu ze Všerub.^{26]}

Rovněž německé bezpečnostní složky získávaly zpravodajské informace o Československu. Mezi československým pohraničím a Bavorskem a Saskem existovalo mnoho zpravodajských spojení. Jednou z řady organizací, která působila v Československu, byla bavorská vojenská organizace Oberland, která v lednu 1923 zřídila v Hofu zpravodajskou agenturu, jež sbírala hlavně politické a vojenské informace o Československu. Spojkou organizace na západě Čech byl lázeňský sekretář Fritz Schwappbacher z Mariánských Lázní, který shromažďoval informace a dále je předával do Bavorska.^{27]} Často byly tyto organizace napojeny na sudetoněmecký Turnverein v Československu.

23] NA, PZÚ, karton 575, sign. 207-575-4, dopis OÚ v Horšovském Týně PZÚ v Praze ze 14. 4. 1933.

24] SOA v Plzni, Exponovaný četnický štábní důstojník, karton 9, hlášení Exponovaného četnického štábního důstojníka v Plzni ZČV pro Čechy v Praze z 29. 9. 1927.

25] Tamtéž.

26] SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, OÚ Domažlice, prezidiální spisy, karton 2, hlášení OČV v Domažlicích ZČV v Praze z 15. 10. 1926.

27] SOKA Cheb, OÚ Cheb, prezidiální spisy, 1923, karton 50, dopis PZSP v Praze OSP v Chebu z 30. 5. 1923.

Protičeská agitace však podle hlášení Okresního četnického velitelství (OČV) v Chebu neměla příliš pozitivních ohlasů mezi běžným bavorským obyvatelstvem. V hlášení stojí, že „*bavorské pohraniční obyvatelstvo nechce prý o nějakých nových rozbrojích ničeho slyšeti a touží po klidu a míru*“.^{28]}

Podle důvěrných zpráv konala německá pohraniční policie a německá pohraniční stráž zpravodajskou službu i pro vojenskou správu. Česko-saská hranice byla rozdělena na tři úseky: východní s ústředím v Žitavě, střední s ústředím v Saské Kamenici a západní s ústředím v Plavně. Každému ústředí podléhaly na hranicích pohraniční četnické hlídky (Grenzgendarmarie-Standort, Grenzübergangsstelle), z nichž nejdůležitější byly Markersdorf-Hermersdorf a Ebersbach a Moldau (ústředí v Žitavě), Johanngeorgenstadt a Vejprty (ústředí v Saské Kamenici) a Vojtanov a Klingenthal (ústředí v Plavně). Získávané zprávy byly dodávány do ústředí různými spojovacími prostředky a z ústředí byly posílány Policejnímu ředitelství (PŘ) v Drážďanech a zpravodajskému oddělení (Abwehrstelle) 4. pěší divize v Drážďanech.^{29]}

Úřady obou států se snažily zpravodajské aktivity svých protivníků monitorovat a podle možností i potírat. Československé úřady se v polovině třicátých let kupř. zajímaly o podezřelé cizince působící v Československu. Jednalo se např. o profesora vysoké lesnické školy v saském Tharandtu Franze Heskeho, který od června do listopadu 1933 pobýval na panství Eugena Czernina v Petrohradě na Lounsku, kde prováděl vyměřovací práce.^{30]} Hesky byl saským státním příslušníkem, kterého československé úřady podezíraly ze špionáže pro Německo. Prezident Zemského úřadu (ZÚ) v Praze proto v únoru 1935 nařídil svým podřízeným úřadům věnovat Heskemu bedlivou pozornost a kontrolovat „*se vši přísností a důkladně*“ na hranicích jeho automobil.^{31]} Z vyzvědačství a špionáže ve prospěch Německa byli podezřelí také bratři Ferdinand a Konrád Altmannovi z Nýrska, kteří měli podle Státního zastupitelství v Klatovech v prosinci 1935 dopravit do Bavorska různé regionální mapy, což se jim ale v přípravném řízení nepodařilo prokázat, a tak k soudnímu projednávání případu nakonec vůbec nedošlo.^{32]}

Co se týče vstupu do Německa, uznávaly po parlamentních volbách v roce 1935 říšskoněmecké pohraniční orgány legitimace Sudetoněmecké strany (Sudetendeutsche Partei; SdP) za rovnocenné cestovním pasům a jejich držitele běžně pouštěly do Německa a zpět.^{33]} Naopak stihaly osoby, které přecházely

28] Tamtéž, hlášení OČV v Chebu OSP v Chebu ze 7. 7. 1923.

29] SOKA Karlovy Vary, OÚ Jáchymov, prezidiální spisy, 1925, karton 10, dopis OSP v Chebu OSP v Jáchymově z 30. 10. 1925.

30] Tamtéž, 1935, karton 19, hlášení OČV v Podbořanech Velitelství četnického oddělení (VČO) v Chomutově z 12. 11. 1934.

31] Tamtéž, 1935, karton 19, dopis Zemského úřadu (ZÚ) v Praze PMV v Praze z 20. 2. 1935.

32] SOA v Plzni, Státní zastupitelství (SZ) Klatovy, karton 73, St 296/36, hlášení SZ v Klatovech Vrchnímu státnímu zastupitelství v Praze z 27. 3. 1936.

33] SOKA Karlovy Vary, OÚ Jáchymov, prezidiální spisy, 1935, karton 19, hlášení OÚ

hranice jenom s průkazkami pro malý pohraniční styk. Dne 7. září 1935 bylo např. v bavorském Schönsee zatčeno několik československých Němců, kteří tam česali chmel a místo cestovních pasů používali pouze potvrzení bavorského obecního úřadu, která jim měla po dobu pobytu v Bavorsku platit coby cestovní doklad. Jednalo se většinou o německé sociální demokraty, kteří byli označeni za politicky nespolehlivé, a byla na ně uvalena vazba, z níž byli propuštěni až 19. září. Při výslechu byli obviňováni z toho, že jsou zaujati proti Hitlerovi. Jeden z nich, Franz Lechner z Pleše na Horšovskotýnsku, byl československým legionářem a školníkem na české národní škole v Pleši, a kromě toho jeho manželka posluhovala v domě tamní stanice finanční stráže. Podle šetření bylo pravděpodobné, že všechny udal nějaký příslušník SdP z Pleše.^{34]}

Bavorské pohraniční úřady perzekvovaly také zaměstnance Československých státních drah, kteří s vlakovými soupravami přejížděli hranice. Den 13. července 1937 byl např. v bavorském městě Furth im Wald zatčen průvodčí vlaku Karel Kaňák, který byl prohlédnut a zase propuštěn. Totéž se téhož dne stalo v té samé stanici i průvodčímu Františku Bémovi, kterému byl při prohlídce zabaven výtisk Večerního Českého slova, jehož dovoz do Německa byl zakázán. Zaměstnanci Československých státních drah se proto obávali do Německa jezdit a žádali o překládání na jiné tratě.^{35]}

III. Aktivity bezpečnostních složek na československo-německé hranici na západě Čech

Československé bezpečnostní a zpravodajské složky velmi bedlivě sledovaly nejen aktivity německých pohraničních a celních orgánů, ale rovněž činnost německé branné moci v blízkosti státní hranice. Dne 26. března 1925 kupř. přijelo vlakem do bavorské stanice Bärnau 100 příslušníků Reichswehru, kteří došli až na samotnou hranici a na otázku celního úředníka Jana Zrubeckého z Pavlova Studence prohlásili, že si přišli prohlédnout hranice. Mužstvo bylo do druhého dne ubytováno u nacionalů a hackenkreuzlerů v Bärnau, kteří jim sami nabídli ubytování a stravu.^{36]} Na podzim 1925 zase cvičila poblíž státních hranic 4. saská pěší divize zesílená dělostřelectvem 3. pěší divize a tři pluky 1. a 2. jezdecké divize, v září 1925 byl třeba pozorován na Jáchymovsku pohyb říšskoněmeckých důstojníků na kolech v okolí Horního Wiesenthalu. Ti byli spatřeni i v hotelu na Fichtelbergu v Sasku.^{37]}

v Jáchymově PZÚ v Praze z 22. 7. 1935.

34] NA, PZÚ, karton 575, sign. 207-575-3, dopis OÚ v Horšovském Týně PZÚ v Praze z 30. 9. 1935.

35] Tamtéž, dopis OÚ v Domažlicích PZÚ v Praze z 16. 7. 1937.

36] NA, PMV, karton 333, sign. 225-333-20, hlášení ČS v Pavlově Studenci OSP v Tachově z 28. 3. 1925.

37] Tamtéž, dopis OSP v Jáchymově PZSP v Praze z 15. 10. 1925.

Pohyb vojska na hranicích byl ve dnech 17.–22. září 1925 pozorován také v Bavorsku v prostoru Straubing – Cham – Roding – Furth im Wald, ale jelikož bylo vojsko vzdáleno asi 30–40 kilometrů od hranic a skryto za vysokými vrchy, nebylo ho možno sledovat ani z vrchu Ostrý, byla pouze slyšet střelba z děl většího kalibru.^{38]} Vojského cvičení 19. pěšího pluku 7. bavorské divize se účastnili jako pozorovatelé poslanci bavorského zemského sněmu a novináři.^{39]} Zvýšená aktivita německého vojska na hranicích údajně souvisel se zvolením Paula von Hindenburg německým prezidentem. V této době docházelo na hranicích rovněž k častým provokacím. V září 1925 byl v oblasti Grafenriedu na Domažlicku pozorován několikrát přelet nízkoletícího letadla.

Vojská cvičení téměř na samých hranicích byla pravidelnou realitou i v dalších letech. V noci z 28. na 29. dubna 1926 konalo bavorské vojsko noční cvičení na vrchu Hohenbogen nedaleko státní hranice, střílelo se z kulometů či těžkých děl a střelbu bylo slyšet až na hranicích.^{40]} Další vojská cvičení se konala v létě 1926 v okolí bavorského Ambergu, účastnily se jich německé nacionalistické a bojové svazy, např. Stahlhelm, Wehrtumverein a jiné. V době od 9. do 13. srpna 1926 se v říšskoněmeckém pohraničí konaly manévry vojska ve směru Postupim – Bayreuth, 11. srpna 1926 se měly 9. pěší pluk z Postupimi a další útvary dostat údajně až do saského Plavna, podobné cvičení se konalo mezi 18.–20. srpnem také v bavorském Hofu.^{41]}

Rizikem pro ostrahu československo-německé hranice však nebyly pouze aktivity řádných bezpečnostních složek Německa. Československá pohraniční stráž a branná moc musela monitorovat i činnost polovojenských organizací typu SA. Jejich činnosti se totiž mnohdy účastnili dokonce i českoslovenští Němci, kteří žili v bezprostředním pohraničí. Dne 23. října 1932 např. dorazili do bavorského města Kirchenlamitz na polní cvičení hackenkreuzleři z Aše a Libé, kteří do Bavorska odjeli sedmi osobními auty.^{42]} Dne 27. listopadu 1932 dopoledne se konalo cvičení oddílů SA také v Olešnici (Oelsnitz) v Sasku. Oddíly nacvičovaly pochod směrem k československo-německým hranicím a po skončení cvičení se v místním hostinci konala taneční zábava, na kterou dorazili i mnozí českoslovenští Němci.^{43]}

Situace na státních hranicích a v příhraničních oblastech se výrazně zkomplikovala po nástupu Adolfa Hitlera do funkce říšského kancléře. V následujícím období významně přibýlo aktivit německých bezpečnostních složek

38] Tamtéž, dopis OSP v Klatovech PZSP v Praze z 30. 9. 1925.

39] Tamtéž, hlášení OČV v Klatovech Exponovanému štábnímu četnickému důstojníku v Plzni z 2. 10. 1925.

40] Tamtéž, dopis PZSP v Praze PMV v Praze ze 17. 5. 1926.

41] Tamtéž, hlášení PK v Chebu PZSP v Praze z 6. 8. 1926.

42] NA, PZÚ, karton 575, sign. 207-575-3, dopis OÚ v Chebu PZÚ v Praze z 29. 10. 1932.

43] Tamtéž, hlášení OÚ v Aši PZÚ v Praze z 13. 12. 1932.

všeho druhu, v mnoha případech s ryze provokativním účelem a s cílem narušit státní hranici a monitorovat akceschopnost československých úřadů.

Hned počátkem roku 1933 byla v rámci bavorského četnictva zřízena zvláštní výzvědná celní služba, jejímž úkolem bylo především potírat nezákonný vývoz cizích valut, cenných papírů a dalších aktiv přes hranice do Československa, nesporně i v souvislosti s represemi vůči Hitlerovým odpůrcům či s prvními oběťmi jeho režimu. Na každé pohraniční stanici byl k tomuto úkolu určen jeden obvykle starší četník, který nosil výhradně civilní oblek a měl k dispozici cestovní pas.^{44]} Na mnoha četnických stanicích byl personál posílen příslušníky SS a SA, kteří vykonávali pohraniční službu s četnictvem a celníky.^{45]} Hitlerovský režim se snažil o upevnění pořádku na hranicích i tím, že měnil celá osazenstva pohraničních policejních úřadů. V bavorském Hofu bylo např. v květnu 1937 veškeré mužstvo přeloženo jinam a dosavadní příslušníci byli nahrazeni policejními agenty pocházejícími z Pruska. Podle hlášení Státního policejního úřadu (SPÚ) v Aši bylo důvodem výměny to, aby „*byla udržena přísnost k obecnstvu, protože dosavadní policisté jsou všichni z Bavorska a usedlími občany, a proto prý trpí též kritiku vnitřních politických a hospodářských poměrů*“.^{46]} Bezpečnostní složky nacistického režimu rovněž omezovaly či dokonce zcela likvidovaly některé tradiční spolky, které se doposud podílely na ostraze státní hranice. Příkladem budiž třeba informace získaná Okresním úřadem (OÚ) v Klatovech, který koncem června 1933 hlásil, že v bavorském pohraničí byly 24. června 1933 rozpuštěny všechny spolky Stahlhelmu, jejich jmění bylo zabaveno a že celá akce byla dopředu připravená.^{47]}

Přibývalo rovněž incidentů a dalších znepokojujících událostí. Dne 27. srpna 1933 odpoledne kupř. přelétlo státní hranici nedaleko Božího Daru na Jáchymovsku směrem do Německa říšskoněmecké letadlo. Jednalo se o hnědý jednoplošník středního typu, který byl vzadu u kormidla označen černým hákovým křížem v bílém kruhu na červeném poli. Letadlo bylo obsazeno dvěma osobami a letělo ve výšce asi 150 metrů od Plešivce u Jáchymova na Horní Wiesenthal v Sasku.^{48]} Koncem srpna 1933 hlásil OÚ v Klatovech, že v bavorském pohraničí je občas slyšet střelbu, ovšem že se jedná o střelbu pocházející z trhání kamene na stavbě silnice z Regenhütte přes Velké Javorské jezero (Grosser Arbersee) k vojenské chatě na Brennes a o spojku na silnici z Bavorské Železné Rudy do Lohbergu. V hlášení stálo i to, že se ve vojenské chatě v Brennes každých 14 dnů obměňuje posádka 20 až 30 příslušníků Reichswehru

44] NA, PZÚ, karton 575, sign. 207-575-4, hlášení ZČV v Praze VČO v Klatovech z 23. 2. 1933.

45] Tamtéž, dopis OÚ v Tachově PZÚ v Praze z 27. 4. 1933.

46] NA, PZÚ, karton 575, sign. 207-575-3, hlášení Státního policejního úřadu (SPÚ) v Aši PZÚ v Praze z 11. 5. 1937.

47] NA, PZÚ, karton 575, sign. 207-575-4, dopis OÚ v Klatovech PZÚ v Praze z 28. 6. 1933.

48] SOKA Karlovy Vary, OÚ Jáchymov, prezidiální spisy, 1933, karton 17, hlášení oddělení FS v Božím Daru OÚ v Jáchymově z 30. 8. 1933.

a že se v Bavorské Železné Rudě (Bayerisch Eisenstein) konají pravidelná cvičení místních hackenkreuzlerů.^{49]} Na podzim 1933 se československé úřady v pohraničí připravovaly na možný útok ze strany Německa. Chebská posádka např. koncem října 1933 odvážela střelivo a ruční granáty z muničního skladu do kasáren a v kasárnách se připravovaly bedny k možné evakuaci. Státní úřady v Chebu dostaly přepis, v němž stálo, že nemohou v případě mimořádných událostí počítat s ochranou od vojska. Za hranicemi, např. proti úseku četnické stanice v Novém Losimtále na Tachovsku, bylo poblíž nich dislokováno asi 2000 příslušníků SA, v úseku sousedícím s Ašskem zase oddíly SS.^{50]}

Ještě komplikovanější situace nastala počátkem jara 1935, kdy 16. března rozhodla německá vláda o zavedení všeobecné branné povinnosti. Německo tím sice porušilo Versaillskou mírovou smlouvu z roku 1919, i mezi československými Němci však byla pozorována „jakási veselejší nálada při přetřásání politických poměrů“.^{51]} Podle OČV v Jáchymově byly události v Německu „jakousi vzpruhou a posílením“ československých Němců a OČV očekávalo, že „výbojně chování Německa bude se přenášeti i na zdejší německé obyvatelstvo“.^{52]} OČV proto přijalo opatření k zamezení dopravy propagačního materiálu do Československa a k zosílení dohledu na agitaci a podvratnou činnost ze zahraničí. Praktické vyústění zavedení všeobecné branné povinnosti na sebe nenechalo dlouho čekat: již v dubnu 1935 hlásilo OČV v Plané u Mariánských Lázní na základě informací Wenzela Reinla z Plané, který byl zaměstnán v bavorské obci Naab, že v Německu probíhají odvozy do armády, svobodné ženy jsou povinně cvičeny v sanitní službě a buduje se vojenská infrastruktura, např. letiště.^{53]}

Tlak na státní hranici byl ve druhé polovině třicátých let setrvalý. Dne 19. února 1936 kupř. obsadil vojenský oddíl Reichswehru samotou Rote Grube vzdálenou asi osm kilometrů severozápadně od saského města Johanngeorgenstadt. Na samotě uprostřed lesa v domě, který doposud sloužil jako útulna Hitlerjugend, prováděli příslušníci Reichswehru regulérní vojenský výcvik.^{54]} Tak tomu bylo běžně i na bavorském úseku státní hranice, 14. prosince 1937 bylo kupř. do bavorského Waldmünchenu povoláno 180 příslušníků Grenzschutzu, kteří o dva dny později zahájili vojenské cvičení přímo na státní hranici.^{55]}

49] NA, PZÚ, karton 575, sign. 207-575-4, dopis OÚ v Klatovech PZÚ v Praze z 30. 8. 1933.

50] NA, PMV, karton 759, sign. 225-759-25, hlášení OČV v Chebu ZČV v Praze z 28. 10. 1933.

51] SOKA Karlovy Vary, OÚ Jáchymov, prezidiální spisy, 1935, karton 19, hlášení OČV v Jáchymově VČO v Karlových Varech z 18. 3. 1935.

52] Tamtéž.

53] NA, PZÚ, fond 207, karton 1305, hlášení velitelství četnického oddílu (VČO) v Chebu ZČV v Praze z 8. 5. 1935.

54] SOKA Cheb, OÚ Cheb, prezidiální spisy, 1936, karton 58, hlášení ČS v Breitenbachu OÚ v Chebu z 26. 3. 1936.

55] SOA v Plzni, Fondy Veřejné bezpečnosti z bývalého kraje Plzeň (FVB Plzeň), Oblastní

Z výše uvedeného plyne, že českoslovenští a němečtí strážci hranic často ve službě naráželi na řadu sporných a problematických bodů a dostávali se do konfliktních situací. Bylo by však zavádějící zúžit vzájemné stýkání a potýkání se pouze na oblast problémů. Obě strany při ostraze státní hranice rovněž zcela přirozeně spolupracovaly. Příkladem budiž kupř. demarkace státní hranice. V roce 1926 byly zahájeny na československo-německé státní hranici pochůzky, které organizovala mezistátní komise pro úpravu hranic československo-německých. Pochůzky se konaly pod vedením zplnomocněných komisařů obou vlád. Za československou stranu jím byl odborový komisař ministerstva vnitra Ing. Václav Roubík, za německou stranu vyslanec JUDr. Paul Eckardt. Úkolem komise bylo prověření demarkace a zajištění dat právní a hospodářské povahy, zejména komunikačních, vodoprávních a rybářských, která by sloužila jako podklad pro vytvoření československo-německého hraničního statutu, který měl nahradit staré a nevyhovující smlouvy uzavřené mezi někdejšími Rakousko-Uherskem a Německem.^{56]} Československá delegace zmíněné komise přesídlila 1. dubna 1931 z Hradce Králové do Domažlic, odkud se 1. ledna 1934 přestěhovala do Prahy-Smíchova.^{57]}

IV. Provokace a incidenty na státních hranicích na západě Čech

Během ostrahy státní hranice docházelo k četným incidentům mezi jejími ochránci a narušiteli, častým důvodem byly i již zmíněné provokace ze strany bezpečnostních složek. Příkladem jednoho z mnoha budiž údajné napadení majitele pily Hanse Edelmana ze švábského Donauwörthu, který 18. srpna 1922 oznámil četnické stanici v Bavorské Železné Rudě, že byl o den dříve napaden v tamním hostinci Botschafter. Edelmann podle udání čekal u stolu na svoji společnost, ovšem asi po pěti minutách dorazilo do hostince pět českých četníků, český lesní úředník a začali zpívat. Edelmann je upozornil, že zpívají české písně na německé půdě, oni však zpívali ještě hlasitěji. Edelmann proto vstal, šel k jejich stolu a znovu je na to upozornil. Jeden z četníků ho poté začal slovně urážet a vytáhl na něj služební revolver.^{58]}

Mnohé incidenty byly bohužel velmi vážné a končily i zbytečnými ztrátami lidských životů. Tak tomu bylo kupř. 6. září 1922 v noci, kdy byl poblíž hraničního kamene č. 49 v obvodu četnické stanice v Železné (Eisendorf)

velitelství (OblV) SNB Klatovy, karton 1, hlášení ČS v Domažlicích z 5. 1. 1938.

56] SOKa Tachov, OÚ Tachov, karton 127, dopis Ministerstva veřejných prací v Praze OÚ v Tachově ze 14. 6. 1927.

57] Tamtéž, dopis OÚ v Hradci Králové OÚ v Tachově z 23. 3. 1931; dopis OÚ v Domažlicích OÚ v Tachově z 11. 12. 1933.

58] Bayerisches Hauptstaatsarchiv (BHSa) München, Justizministerium, Nr. 13254, udání H. Edelmana na ČS v Železné Rudě z 18. 8. 1922.

na Horšovskotýnsku na československém území těžce postřelen devětatdacetiletý Josef Spörl z nedaleké Pleše. Stalo se tak při návratu skupiny československých Němců z hostince v bavorském Bergu, který se nacházel asi deset kroků od státní hranice. Incident se vlastně stal z nevědomosti: téhož dne, kdy k němu došlo, byl zrušen malý pohraniční styk, ovšem místní obyvatelstvo o tom většinou nevědělo.^{59]}

Bezpečnostní složky stíhaly rovněž stále velmi rozbujelé krádeže, časté byly především krádeže dřeva v lesích za hranicemi, kdy kupř. domkář Michael Baumann z Černé Řeky u Klenčí pod Čerchovem na Domažlicku ukradl 17. června 1931 dva suché smrky v lese patřícím lesnímu společenství ve Waldmünchenu.^{60]} Kvetlo rovněž pašeráctví. K jednomu z mnoha vážnějších incidentů spojených s pašeráctvím došlo 19. května 1933 také poblíž Zahájí (Waldheim) na Tachovsku, kde večer vystřelili příslušníci německé pomocné policie SS pět ran z vojenské pušky přes hranice po brusiči skla Franzí Plötzovi ze Zahájí-Mlýnské Huti, když přes hranice do Československa přenášel prkna, která však v Bavorsku rádně koupil.^{61]} Všechny střely přelétly přes hranice, Plötz však zasažen nebyl a byl dále vyšetřován pro neoprávněné překročení státní hranice.^{62]}

Během podobných aktivit nezřídka docházelo i k překračování hranice bezpečnostními složkami obou států. Dne 6. dubna 1925 např. překročil hranice bavorský četnický strážmistr Anton Tittel z četnické stanice v Eschlhamu v Bavorsku, když se vypravil do Všerub na Domažlicku, o den později totéž učinil bavorský bezpečnostní komisař Johann Lankes.^{63]} Dne 14. srpna 1933 přešla tříčlenná německá pohraniční hlídka hranice do Gottmansgrünü (dnes Trojmezí) na Ašsku, kde popíjela v hostinci Wilhelma Hoffmanna v nedaleké osadě Kaiserhammer (dnes Císařský Hamr) pivo. Cestou zpět do Bavorska se pak posilnění alkoholem snažili střelbou zastavit místního pašeráka Huberta Jacoba, který právě přecházel hranice v lese 200 metrů od bavorských a 400 metrů od saských hranic.^{64]}

Zásadnější, nebezpečnější, a především mocensky či politicky motivované incidenty však byly pro československo-německé pohraničí typické především po nástupu nacistického režimu v Německu v roce 1933. Množství konfliktních situací se nejen znásobilo, ale změnil se především jejich charakter

59] NA, PMV, karton 7, sign. 225-7-16, hlášení ČS v Železné (Eisendorfu) MV v Praze z 16. 9. 1922.

60] BHStA München, Aussenministerium, Nr. 104367, dopis MS v Praze MZV v Praze z 9. 1. 1933.

61] NA, PMV, karton 843, sign. 225-843-1-5, dopis PZÚ v Praze PMV v Praze z 29. 6. 1933.

62] Tamtéž, hlášení ČS v Novém Losimtálu ZČV v Praze z 22. 5. 1933.

63] NA, PMV, karton 333, sign. 225-333-22, hlášení ZČV v Praze MV v Praze z 25. 5. 1925.

64] SOA v Plzni, KS Cheb, karton 168, Tk 1618/33, hlášení PMV v Praze Ministerstvu spravedlnosti v Praze z 25. 8. 1933.

z ryze hospodářských na čistě politické a rostl též počet provokací ze strany příslušníků SA, SS a dalších německých bezpečnostních složek.

Rozeberme podrobně třeba incident z 16. března 1933, kdy se v pozdních večerních hodinách sešli v restauraci Lesní zámeček ve Stolzenhainu (dnes Háj) na Jáchymovsku, vzdálené asi 400 metrů od hranic při okresní silnici Vejprty – Jáchymov, čtyři civilně oblečení příslušníci SA z Horního Wiesenthalu v Německu Hermann Langer, Alfred Lohser, Hermann Neubert a Alban Karl Prockert a pili pivo.^{65]} Během setkání vystřelili, patrně také pod vlivem požitého alkoholu, čtyři rány z pistolí po hostech, kteří se zdržovali na československém území v turistických chatách Jüdisches-Jugend und Sportheim, která patřila židovské obci, a Telemarken-Skiklub, kterou vlastnila německá sociální demokracie ze Saské Kamenice. Poté se vrátili zpět do Lesního zámečku, kde dále popíjeli a zpívali různé písně. Událost byla kolem 22. hodiny oznámena dvojčlenné hlídce československé finanční stráže, která právě procházela kolem. Její příslušníci Josef Honauer a František Kehar zahájili přímo v hostinci vyšetřování, načež členové SA vytáhli po vyřčení hesla „*Bei der Sache*“ opakovací pistole a namířili je na hlavy československých financů. Následně došlo k potyčce, při které byli příslušníci finanční stráže odzbrojeni, a Honauerovi byla odcizena služební karabina. Poté příslušníci SA uprchli za hranice, Kehar je pronásledoval až k lesu a vypálil z ní ze své karabiny pět ran. Na základě oznámení incidentu saskému četnictvu byli všichni čtyři útočníci zastíženi v jedné kavárně v Horním Wiesenthalu, kde byla zjištěna jejich totožnost a kde byli vyslechnuti ohledně motivace činu. Vypověděli, že na území Československa pobývali proto, aby vypátrali bydliště uprchlých a v Německu stíhaných sociálně demokratických a komunistických předáků, kteří odešli do Československa.^{66]} Krajský soud v Chebu na ně vydal zatykač a bylo zahájeno jejich trestní stíhání pro zločin nedokonané vraždy a veřejného násilí. Kromě toho byla Krajským soudem v Plzni potrestána pětíměsíčním žalářem také hostinská Marie Simonová z Lesního zámečku, která jim pomáhala v útěku a dopustila se tím veřejného násilí na československých finančních orgánech.^{67]} Československé ministerstvo spravedlnosti se o pomoc při pátrání po uvedených příslušnících SA obrátilo na saské ministerstvo spravedlnosti v Drážďanech, které však žádost odmítlo s tím, že trestné činy, které se kladly všem čtyřem za vinu, byly v Německu 21. března 1933 amnestovány. V Československu tedy muselo být trestní řízení přerušeno a čekalo se na to, zda budou někdy pachatelé zadrženi na československém území.

65] NA, PMV, karton 843, sign. 225-843-1-5, dopis PZSP v Praze PMV v Praze ze 14. 6. 1934.

66] SOKA Karlovy Vary, OÚ Jáchymov, prezidiální spisy, 1933, karton 17, dopis OÚ v Jáchymově PZÚ v Praze ze 17. 3. 1933; NA, PMV, karton 843, sign. 225-843-1-5, hlášení OČV v Jáchymově ZČV v Praze z 18. 3. 1933.

67] NA, PMV, karton 843, sign. 225-843-1-5, dopis PZSP v Praze PMV v Praze ze 14. 6. 1934.

Pro odzbrojeného Honauera to však zdaleka poslední setkání se saskými hackenkreuzlery nebylo. O necelé tři měsíce později, 5. června 1933, byl po 16. hodině při přechodu státních hranic na saském území zadržen a znovu odzbrojen hackenkreuzlerskými příslušníky. Honauer přešel na saské území proto, že si chtěl zkrátit cestu z Českého Wiesenthalu do Božího Daru průchodem „neutrální“ pěšinkou vedoucí přes saské území. Státní hranice totiž nebyla nedaleko celního úřadu rovná a vytvářela dlouhý úzký cíp, jehož obejití vyžadovalo půl hodiny chůze navíc, kdežto cesta přes saské území trvala pouze pět minut. Tuto cestu využívala běžně československá finanční stráž i četnictvo, ovšem Honauer byl krátce po překročení hranic překvapen čtyřmi příslušníky SA, kteří ho s namířenými revolvery donutili vydat jim služební karabinu a bodlo. Poté byl odveden k letnímu saskému celnímu úřadu, kde jej příslušníci SA chtěli odevzdat. Tam však bylo jeho zadržení vyhodnoceno jako neoprávněné, Honauerovi byla vrácena odebraná výzbroj, byl propuštěn a zástupci saských četníků se mu omluvili a ujistili československé úřady, že jimi pěšinka může být i nadále bezpečně využívána. Četnická stanice v Božím Daru však přesto vydala rozkaz, kterým svým příslušníkům překračování státní hranice zakázala.^{68]}

K další provokaci došlo 1. června 1933 v Plesné na Chebsku. Téhož dne konal vrchní respiciant finanční stráže Emanuel Oktábec službu u celní hlídky na tamním nádraží německé říšské dráhy a spolu s ním sloužil i říšskoněmecký celní asistent Kurt Steiger z Vojtanova, který byl fanatickým hackenkreuzlerem a velitelem oddílů SA v Schönbergu v Sasku. Steiger při příjezdu vlaků provokoval tím, že zdravil pravici a volal „*Heil Hitler!*“. Oktábec ho upozornil na nepřipustnost jeho chování, byl však drze odmítnut. Steiger udržoval styky s dalšími jemu podobnými, např. s přednostou poštovního úřadu ve Vojtanově Andrease Wernerem. Jeho úřad doručoval dopisy adresované československým úřadům otevřené a následně opět zalepené, takže bylo podezření, že informace sděloval Steigerovi.^{69]} Steiger vybíral do práce rovněž drážní dělníky, kteří byli vesměs říšskými Němci a kteří museli předložit členskou legitimaci Hitlerovy NSDAP či SA. Tito dělníci byli zaměstnanci saských drah a prováděli opravy trati z Vojtanova do Františkových Lázní.^{70]} Také přednosta celního úřadu ve Vojtanově Eduard Kindermann byl tajným přívržencem Deutsche national-sozialistische Arbeiterpartei (DNSAP) a vůbec všichni přednostové úřadů ve Vojtanově byli téhož smýšlení.^{71]} Situaci ve Vojtanově se zabývala i československá vláda, která doporučila ministerstvu národní obrany, aby

68] Tamtéž, hlášení ČS v Božím Daru VČO v Karlových Varech ze 7. 6. 1933.

69] Tamtéž, dopis PZSP v Praze PMV v Praze z 18. 8. 1933.

70] Tamtéž, dopis Ministerstva železnic v Praze Ministerstvu zahraničních věcí v Praze z 29. 5. 1933.

71] Tamtéž, dopis Akčního výboru sjednocených českých stran politických v Chebu Národní radě československé v Praze z 24. 4. 1933.

byl Steiger „*diplomatickou cestou odstraněn z Vojtanova a aby přednostové poštovního a celního úřadu byli nahrazeni spolehlivými úředníky*“.^{72]}

Na situaci v dopravě poštovních zásilek do města a z města upozorňoval i místní odbor Národní jednoty severočeské (NJS) v Plesné. Problém spočíval v tom, že zásilky do Chebu a z Chebu byly přepravovány vlaky říšskoněmeckých drah a trať z Vojtanova do Plesné vedla přes Německo, kde vlaky zastavovaly v německé stanici Schönberg. Česká menšina se proto zamýšlela nad tím, jak by byla pošta dopravována za mimořádných situací, třeba v době mobilizace, zvláště tehdy, když i telegrafní vedení vedlo přes německé území. Plesenská Češi proto žádali, aby byla pošta přepravována československými drahami, jak tomu bylo i v případě Schönbachu (dnes Luby) a Vildštejna (dnes Skalná). K tomu by však bylo zapotřebí zřídit autobusovou linku mezi Plesnou a nádražím Velký Luh. Aby nebyl provoz tohoto autobusu pasivní, navrhovalo se, že by mohl přepravovat rovněž běžné pasažéry.^{73]}

Celkově však byla situace na nádraží v Chebu ze státně bezpečnostního hlediska problematická. Zavazadlovou službu zde zajišťovaly soukromé firmy Zeidler a Fuchs svými mnohdy národnostně zcela nespolehlivými nosiči. Jednalo se mj. o Ernsta Eberta, který byl Krajským soudem v Chebu odsouzen na čtyři měsíce vězení podle zákona na ochranu republiky. Po výkonu trestu se vrátil opět do práce, čímž zejména mezi českými zaměstnanci na chebském nádraží způsobil pohoršení. Místní odbor NJS v Chebu intervenoval za jeho odstranění, ovšem bezvýsledně.^{74]} Na nádraží dále chebskému odboru NJS vadila i směnárna, provozovaná bankou Kreditanstalt der Deutschen. Ta dostala v listopadu 1937 výpověď a plzeňské ředitelství státních drah chtělo vyhlásit nové výběrové řízení. Kreditanstalt však prostřednictvím německých aktivistických poslanců intervenoval za to, aby na nádraží byla jeho směnárna ponechána. Místní odbor NJS ale žádal pražské ústředí spolku, aby „*za žádnou cenu nebyla směnárna Kreditanstaltu více pronajímána*“.^{75]} Důvodem byl její personál, který podle odboru nebyl národnostně spolehlivý. Ani její ředitel, „Čech“ Jiří Křemen, nebyl jiný a údajně konal často cesty do Německa.^{76]} A v neposlední řadě měl odbor problém také s nájemcem nádražní restaurace Eberlem, který se přátelil s příslušníky SdP. Již v roce 1933 měl kromě toho problém vyvěsit v restauračních místnostech portréty prezidenta Masaryka a udělal to až na příkaz plzeňského nádražního ředitelství. Také holič Schlenz byl považován za politiky nespolehlivého a jako činovník německého Turnvereinu odmítal vzájemně

72] Tamtéž, dopis předsednictva ministerské rady v Praze MNO v Praze z 26. 4. 1933.

73] NA, Národní jednoty severočeská (NJS) Praha, karton 86, Plesná, dopis místního odboru (MO) NJS pro Plesnou a okolí ústřednímu výboru (ÚV) NJS v Praze z 5. 4. 1936.

74] NA, NJS Praha, karton 68, Cheb, dopis MO NJS v Chebu ÚV NJS v Praze z 29. 9. 1937.

75] Tamtéž, dopis MO NJS v Chebu ÚV NJS v Praze z 1. 11. 1937.

76] Tamtéž.

zápasy s českým sportovním klubem. Odbor proto rovněž žádal, aby mu byla na nádraží vypovězena nájemní smlouva a holírna byla v konkurzu obsazena Čechem.^{77]}

Rozmáhaly se rovněž únosy lidí za hranice. Jedním z důvodů byla snaha německých bezpečnostních orgánů dopadnout organizátory hospodářské trestné činnosti, pašeráctví a převaděčství. Dne 5. května 1933 byl kupř. do Bavorska vylákán Friedrich Badmüller z Friedersreuthu (dnes Pastviny) na Ašsku. V Bavorsku byl zatčen příslušníky SS proto, že měl podat svědectví v případě obvinění německého lékaře kvůli zločinu vyhnání plodu, a pět dnů strávil ve vazbě Zemského soudu v Hofu.^{78]}

K dalšímu takovému pokusu došlo 3. listopadu 1933 vpoledvečer, kdy se do bytu dělníka Heinricha Krause v (Předním) Zahájí, který se nacházel asi půl kilometru od státní hranice, dostavil muž, který sháněl ke koupi psa. Kraus mu doporučil domkáře Josefa Nestla a na žádost neznámého ho k němu doprovodil a sjednal celou transakci. Poté neznámý, kterým byl vůdce SA Jakub Tremml, syn hostinského z bavorského Ilsenbachu, požádal Krause, zda by ho za úplatu převedl přes hranice, protože již byla tma a neznámý údajně dobře neznal cestu. Kraus souhlasil a doprovodil Tremmla až na hranice. Tam se objevil další muž, bavorský četnický strážmistr Josef Bock z četnické stanice ve Vohenstraussu v civilu, který namířil na Krause revolverem a vyzval jej, aby ho následoval do Bavorska. Strhla se rvačka, Kraus volal o pomoc, čehož se Tremml s Bockem zalekli, a utekli do vnitrozemí Bavorska. Účelem jejich snahy bylo vylákání Krause, který byl podezřelý z podloudnictví, do Bavorska a jeho zatčení.^{79]} K pokusům o zavlékání lidí za hranice však docházelo i z politických důvodů,^{80]} a tak byl již v roce 1934 na československo-německých hranicích patrný silný útlum přechodů směrem do Německa. Českoslovenští Němci se totiž obávali do Německa chodit, jelikož v Bavorsku měly bezpečnostní složky údajně sestavenou tzv. černou listinu, kde byli zapsáni všichni protihitlerovsky smýšlející Němci, zejména sociální demokraté.^{81]}

Mnozí českoslovenští státní příslušníci však do Německa odcházeli zcela dobrovolně, povětšinou za prací. To bylo typické především pro krizovou

77] NA, NJS Praha, karton 68, Cheb, dopis MO NJS v Chebu ÚV NJS v Praze z 22. 11. 1937.

78] SOA v Plzni, KS Cheb, karton 166, Tk 852/33, hlášení ČS ve Studánce (Thonbrunn) Okresnímu soudu (OS) v Aši z 22. 5. 1933.

79] NA, PZÚ, karton 575, sign. 207-575-4, dopis OÚ v Tachově PZÚ v Praze z 19. 3. 1934; SOA v Plzni, KS Cheb, karton 168, Tk 2189/33, hlášení ČS v Novém Losimtálu ZČV v Praze z 10. 11. 1933.

80] Blíže k některým významným případům politických únosů (zejména případů Lippert a Lamperberger) K. ŘEHÁČEK, *Meziválečný vývoj v Německu a jeho dopady na situaci v západních Čechách*, s. 102–103; Jan JIRÁK, *Loupež člověka na železnorudském nádraží v dubnu 1935 a osudy četnického strážmistra Jana Manocha v letech 1935–1945*, Vlastivědný sborník Muzea Šumavy 8, 2014, s. 381–393.

81] NA, PZÚ, karton 575, sign. 207-575-3, hlášení OČV v Prachaticích ZČV v Praze z 5. 2. 1934.

první polovinu 30. let a mnozí v Německu zůstávali i poté, co největší krize skončila. Odchody československých Němců nebyly bezpečnostním rizikem pouze pro Československo, kdy mohly být a také v mnoha případech byly spojeny s nebezpečím vyrazování citlivých informací a šířením protičeskoslovenských nálad. Československých občanů německé národnosti si bedlivě všímaly rovněž německé bezpečnostní složky, které se obávaly infiltrace množství uprchlíků československými zpravodajskými službami.

Říšskoněmecké bezpečnostní složky i úřady politické správy se tak dostávaly do nelehké situace. Na jedné straně příliv uprchlíků z Československa vítaly a propagandisticky řádně využívaly či dokonce zneužívaly, na straně druhé se snažily počínání uprchlíků v Německu monitorovat a prověřovat informace, které uprchlíci při příchodu udávali. Organizací, která integraci československých občanů německé národnosti v Německu zastřešovala, byl Sudetoněmecký vlastenecký svaz (Sudetendeutscher Heimatbund; SD-Heimatbund), jehož zmocněncem v Bavorsku byl v srpnu 1934 odborný učitel Franz Langhans^{82]} a v jehož činnosti ho měly aktivně podporovat místní úřady.^{83]}

Prvotní registraci uprchlíků prováděla SD-Flüchtlingskontrollstelle, jejíž centrála se nacházela v Drážďanech. Její zemská pobočka pro Bavorsko v Pasově existovala do 1. července 1936^{84]} a jejím vedoucím pro jižní Německo (Landesleiter für Süddeutschland) byl v létě 1934 Karl Kleiner.^{85]} Po nástupu Hitlera do funkce říšského kancléře byli sice Němci z Československa přijímáni v Německu jako političtí uprchlíci, ale jejich důvody útěku z Československa byly prověřovány. Podle zprávy Říšského ministerstva vnitra v Berlíně se totiž stávalo, že uprchlíci předkládali různé průkazy totožnosti a členské legitimace DNSAP, které jim ale účelově poskytovala československá zpravodajská služba.^{86]}

Kromě SD-Flüchtlingskontrollstelle se na prověřování uprchlíků podílely hlavně řííšskoněmecké bezpečnostní složky. Uveďme alespoň několik doložených případů. Prvním byl čtyřřidvacetiletý Friedrich Baumann ze Všerub na Domažlicku, který uprchl v roce 1936 do Německa, pracovní knížku získal 7. ledna 1936 od řezenského pracovního úřadu a poté pracoval v řezenské stavební firmě Sechser und Klug, která stavěla v bavorském Gredingu most.^{87]} Podle hlášení Četnické stanice v Untermässingu Baumann prohlašoval, že byl v Československu členem NSDAP,^{88]} ovšem patrně se jednalo o DNSAP. Další

82] Staatsarchiv (StA) Würzburg, Landratsamt (LR) Alzenau, inv. č. 40, Flüchtlingsfürsorge, dopis MV v Mnichově Landrátu (LR) v Alzenau z 2. 8. 1934.

83] Tamtéž, dopis MV v Mnichově PŘ ve Würzburgu z 29. 9. 1933.

84] Tamtéž, dopis MV v Mnichově LR v Alzenau z 13. 6. 1936.

85] Tamtéž, dopis MV v Mnichově LR v Alzenau z 3. 7. 1934.

86] Tamtéž, dopis Říšského ministerstva vnitra (ŘMV) v Berlíně LR v Alzenau z 23. 1. 1935.

87] StA Nürnberg, LR Hilpolstein, hlášení ČS v Untermässingu OČV v Hilpolsteinu z 10. 9. 1936.

88] Tamtéž, hlášení ČS v Untermässingu OČV v Hilpolsteinu z 9. 9. 1936, v němž stojí: „Baumann

čtyřiadvacetiletý uprchlík Anton Jäger z obce Hlavno na Sokolovsku pracoval na stavbě dálnice na úseku Schleiz – Ingolstadt u Allersbergu. Tamní četnická stanice o něm uvedla: „*Er ist wegen Mangel an Technikern als Sudetendeutscher nach Deutschland gekommen.*“^{89]} Prověřováni byli i Alois Habl z Kladrub na Stříbrsku, který byl údajně v letech 1932–1933 příslušníkem DNSAP a poté i členem SdP,^{90]} či Rudi Goldschald z Hazlova na Ašsku, příslušník tamní SdP, který pracoval od 9. května 1938 v obci Treuchtlingen v okrese Weissenburg.^{91]} O uprchlíky se zajímalo především gestapo, v létě 1938 kupř. Landrát v Hilpolsteinu hlásil služebně gestapa v Norimberku-Fürthu čtyři nové případy uprchlíků, z nichž tři pocházeli z Horšovskotýnska.^{92]}

Říšskoněmecké bezpečnostní složky se zajímaly rovněž o cizozemské držitele majetku nacházejícího se na území Německa. To se týkalo kupř. situací, kdy cizí státní příslušník zdědil či jinak získal majetek na německém území. I v těchto případech majetkové převody podléhaly pečlivému zkoumání, které se zaměřovalo hlavně na nové nabyvatele. V případě československých státních příslušníků požadovalo gestapo kupř. informace o jejich příslušnosti k českým spolkům a o jejich národnostním a politickém smýšlení. Příkladem za všechny budiž třeba manželé Hubert a Emma Záhovi ze Štítar na Ašsku. Záhová zdědila 28. března 1936 po svém otci Simonu Wunderlichovi z bavorského Mähringu zemědělský majetek v katastru obce Tiefenreuth v okrese Rehau.^{93]} Jeho převod byl prověřován, ale přestože byli manželé Záhovi českoslovenští státní příslušníci, smýšlela o nich vláda ve Středních Francích se sídlem v Ansbachu jako o slušných, spolehlivých a německy smýšlejících rolnících,^{94]} takže převod majetku doporučila.

V. Posilování bezpečnosti v pohraničí

Bylo zřejmé, že přeshraniční hrozby jsou pro mladou Československou republiku natolik závažné, že je nebude stačit eliminovat jen pouhou ostrahou státní hranice, byť vysoce promyšlenou a důslednou. Důležitým prvkem v boji se

will in der Tschechoslowakei Mitglied der NSDAP gewesen sein und seine Militärdienstzeit vom Oktober 1934 bis März 1935 abgeleistet haben.“

89] Tamtéž, hlášení ČS v Allersbergu OČV v Hilpolsteinu ze 7. 1. 1937.

90] Tamtéž, hlášení ČS v Meckenhausen OČV v Hilpolsteinu z 18. 3. 1937.

91] StA Nürnberg, LR Weissenburg, Abgabe 1949, sign. 8, hlášení LR ve Weissenburgu služebně gestapa v Norimberku-Fürthu z 8. 6. 1938.

92] StA Nürnberg, LR Hilpolstein, Abgabe 1955, Abt. A, Sign. 58, hlášení LR v Hilpolsteinu služebně gestapa v Norimberku-Fürthu z 19. 7. 1938.

93] StA Nürnberg, Regierung von Mittelfranken, Abgabe 1972, Sign. 5, Landesgrenzen (1932–1948), sign. 1789, Vergeltungsmassnahmen, hlášení LR v Rehau ŘMV v Berlíně z 27. 12. 1937.

94] Tamtéž, dopis vlády Mittelfranken v Ansbachu ŘMV v Berlíně ze 17. 1. 1938. V dopise mj. stojí, že Záhovi „*wurden als anständige, zuverlässige und deutschgesinnte Bauersleute bezeichnet*“.

zahraničními podporovateli tuzemské německé iredenty se tak měla stát rovněž kvalitní a spolehlivá vnitřní bezpečnostní služba. Městská policie však byla zejména ve velkých městech na západě Čech státně nespolehlivá, podléhala vlivu nacionalistů a odmítala proti nim účinně zasahovat. Ve Falknově nad Ohří (dnes Sokolov) kupř. ještě v lednu 1920 užívala městská policie přílbice podle pruského vzoru (tzv. Pickelhauben) a tamní československý posádkový velitel žádal OSP ve Falknově nad Ohří o zakročení, jelikož se naopak obával živelných zásahů svého mužstva vůči příslušníkům falknovské městské policie.^{95]} Úřady však neměly přílišný manévrovací prostor, a proto museli zasáhnout politici. Národní shromáždění přijalo 16. března 1920 zákon č. 165/1920 Sb., který umožnil zestátnění doposud obecní policejní služby. Na tomto základě pak byla ve vybraných městech zřizována policejní komisařství. Jako důvody k postátnění obecní a městské policie se obvykle uváděly bezpečnost státu a celostátní zájmy. Nikdo tak nebyl na pochybách, z jakých důvodů je k tomuto kroku přistupováno.

Městské samosprávy v národnostně smíšených oblastech však většinou zestátnění městské policie z týchž důvodů razantně odmítaly a protestovaly proti němu, např. město Stříbro dopisem ministerstvu vnitřní již z 25. července 1919.^{96]} Leckde v tom však spatřovaly naopak především úspory ve svých již tak napjatých poválečných obecních rozpočtech a samy zestátnění aktivně nabízely. Tak tomu ovšem bylo zejména v lokalitách, které nebyly pro zajištění státní bezpečnosti nijak důležité, především ve vnitrozemí Československa. Příkladem budiž třeba město Kralovice na severním Plzeňsku, jehož samospráva se 12. listopadu 1919 obrátila na ministerstvo vnitřní s nabídkou, aby stát od začátku roku 1920 převzal tři bezpečnostní a jednoho polního strážníka města do státní správy.^{97]} V případě Kralovic však ministerstvo žádosti z výše uvedených důvodů nevyhovělo a v dopise z 2. listopadu 1919 městu odpovědělo v tom smyslu, že stát „*nebude mít naprosto žádného zájmu na tom, aby obec, kde se nachází jeden až dva obecní policajti, byla sestátněna*“.^{98]} Podobně dopadly i Nýřany, které na jaře 1922 žádaly rovněž o zestátnění obecní policie. Svoji žádost zdůvodňovaly tím, že obyvatelstvo města tvoří „*převážně živé hornický a zaměstnanci průmyslových závodů, má větší část lidí pochybných vlastností a často tam dochází k výstřelkům a výtržnostem, k jejichž zdolání slabá stráž místní nestačí*“.^{99]} ZSP v Praze však žádost nýřanské obce zamítla

95] NA, Ministerstvo vnitřní I – stará registratura, Praha (MV-SR), karton 160, sign. 5/10/2, dopis MNO v Praze MV v Praze z 8. 1. 1920.

96] NA, MV-SR, karton 162, sign. 5/24/1, dopis Městského úřadu (MÚ) ve Stříbře MV v Praze z 25. 7. 1919.

97] Tamtéž, karton 161, sign. 5/15/1, dopis městské rady v Kralovicích MV v Praze z 12. 11. 1919.

98] Tamtéž, dopis MV v Praze městské radě v Kralovicích z 2. 11. 1919.

99] Tamtéž, karton 162, sign. 5/18/7, dopis MÚ v Nýřanech MV v Praze z 2. 4. 1922.

s tím, že na ni nejsou finanční prostředky.^{100]} Ve skutečnosti šlo pravděpodobně o téměř identické případy: Kralovice byly městem většinově českým, Nýřany sice do národnostně smíšeného území spadaly, ovšem i zde byl podíl českého obyvatelstva natolik vysoký, že se nebylo třeba o bezpečnostní vývoj města nijak obávat. V obou případech se navíc jednalo o města, která se nacházela daleko od státních hranic, takže ani z tohoto důvodu nebylo postátnění policejní služby ničím zdůvodnitelné.

Zcela jiná situace pochopitelně panovala v národnostně mnohem více exponovaných místech západních Čech. Tak tomu bylo třeba v Chebu, kde došlo ke zřízení policejního komisařství na základě vyhlášky ministerstva vnitra z 22. listopadu 1922. Dne 9. prosince 1922 se do města dostavil ministerský rada Karel Haissinger z Prahy, který zde jednal o zestátnění městské policie a na základě jednání byla územní působnost nově zřízeného policejního komisařství omezena na obvod města Chebu a obec Matzelbach (dnes Maškov).^{101]}

K 1. květnu 1923 byla usnesením vlády z 20. dubna téhož roku postátněna městská policie též v Karlových Varech. V odůvodnění tohoto kroku mj. stálo, že „*nemají Karlovy Vary i s okolím toliko ráz světového lázeňského místa s velkým přílivem cizinců, nýbrž jsou i významným střediskem průmyslovým, zvláště v oboru výroby porculánového zboží a těžby hnědouhelné a kaolinové*“.^{102]} Působnost karlovarského policejního komisařství se vztahovala na obvod města a na obce Drahovice, Rybáře a Tuhnice, v roce 1923 činila jeho rozloha 2165 ha a žilo v něm 36 653 obyvatel. Jednalo se o samostatný úřad první instance, který byl podřízen přednostovi karlovarské OSP.

Také v Mariánských Lázních zdůrazňovali místní Češi, zejména Ing. Miloš Mečír a prof. Vladislav Mladějovský, od převratu nutnost zestátnění městské policie v zájmu „*paralysování extrému propagandy německé*“.^{103]} Rovněž přednosta OSP v Mariánských Lázních se v srpnu 1919 v situační zprávě přiklonil k názoru, že by městská policie měla být zestátněna, i když se dříve domníval, že by stačila městská policie vedená „*spolehlivým, způsobilým a pod přísahou stávajícím úředníkem*“.^{104]} K zestátnění mariánskolázeňské městské policie došlo v květnu 1923, zdůvodněno bylo „*významem Mariánských Lázní jako světového lázeňského místa s velkým přílivem cizinců*“ a tímto opatřením měla být „*posílena značnou měrou autorita státní moci a u cizinců prestiž republiky*“.^{105]}

100] Tamtéž, dopis PZSP v Praze MÚ v Nýřanech z 1. 6. 1922.

101] Tamtéž, karton 160, sign. 5/13/1/3, úřední instrukce pro PK v Chebu, s. d.

102] Tamtéž, karton 161, sign. 5/15/8, odůvodnění zestátnění bezpečnostní služby v Karlových Varech, s. d.

103] Tamtéž, karton 162, sign. 5/17/2, dopis odboru pro politické a hospodářské zpravodajství MZV v Praze MV v Praze z 27. 10. 1920.

104] Tamtéž, dopis OSP v Mariánských Lázních MV v Praze z 31. 8. 1919.

105] Tamtéž, zpráva MV v Praze pro ministerskou radu z 2. 5. 1923.

V září 1923 požádala NJS v Praze ministerstvo vnitra o převzetí městské policie také v Aši. Ve zdůvodnění žádosti mj. stálo: „*Aš je jedno z míst, kde nacionální německá myšlenka nachází nejvíce půdy k neustále výraznější práci německého občanstva, které z ohromné většiny jak v životě veřejném, tak i soukromém směřuje všemi silami proti republice a našemu státu vůbec. Projevují se stesky našich tam usedlých českých lidí neustále, že jest třeba zdůrazniti vhodným způsobem autoritu státní, a to především v úřadech státních i jiných činných ve veřejné správě. Jest nesporné, že policie jest faktorem nad jiné významným a tato okolnost jest důležitá při kvalifikování činnosti místní policie, podléhající právě v tomto místě živlům dozajista ne upřímně loyálním státu, živlům, které se další kontrole – která ani tak dobře prováděti se nedá – vymykají, jak jen možno. Pokud se tkne nákladů se zřízením státní policie v Aši spojených, domníváme se, že výsledky činnosti státní policie daleko více budou vyvažovati ty škody dnes státu činěné jak morálně a i snad hospodářsky, kdy v místě působí policie pouze místní.*“^{106]} Také OSP v Chebu zestátnění městské policie v Aši pokládala za „*skutečně velmi naléhavé*“ a zdůvodnila zřízení státní policie mj. slovy: „*Sestátnění policie v Aši jest nutné z důvodů státně policejních, jelikož ašské obyvatelstvo bylo během mnoha desetiletí udržováno v myšlence, že Ašsko je samostatným územím náležejícím k tzv. Egerlandu, jež vížou ke stávajícímu státu pouze ohledy na příznivou konjunkturu. Udržování ducha toho značně usnadňuje okolnost, že policejní moc má v rukou obec, která moci té zneužívá ku svým politickým záměrům.*“^{107]} PZSP v Praze se vyjádřilo v tom smyslu, že zestátnění bezpečnostní služby v Aši by bylo „*v zájmu utužení státní moci v tomto odlehlem mezi Saskem a Bavorsy vklíněném, značně průmyslovém okrese, jehož četné dělnictvo většinou hoví snahám komunistickým, ze sousedních zemí propagovaným*“.^{108]} Podle jeho názoru by mělo být zřízení vzato do úvahy, jakmile budou příznivé finanční poměry a bude možno pomýšlet na další postátnění městských policejních úřadů.

V souvislosti s organizací policejních úřadů v západočeských lázeňských městech a v Chebu bylo v roce 1934 karlovarské policejní komisařství přeměněno na policejní ředitelství se zpravodajskou odbočkou, jehož působnost se vztahovala na Karlovy Vary, Mariánské Lázně, Františkovy Lázně, Cheb, Jáchymov a Konstantinovy Lázně. V Chebu a v Mariánských Lázních mělo svá okresní policejní komisařství, ve Františkových Lázních, Jáchymově a Konstantinových Lázních pouze sezónní expozitury v době lázeňského období. Důvodem byla permanentní přítomnost prominentních lázeňských hostů

106] Tamtéž, karton 160, sign. 5/5/3, dopis ÚV NJS v Praze MV v Praze z 29. 9. 1923.

107] Tamtéž, dopis OSP v Chebu PZSP v Praze z 1. 11. 1923.

108] Tamtéž, dopis PZSP v Praze MV v Praze z 1. 12. 1923.

a snaha ochránit je před zločinci (kapsáři, podvodní a hazardní hráči).^{109]} Zároveň měla zpravodajská odbočka pozorovat vyzvědače a tajné kurýry.^{110]}

Státní policie a poměry v jí spravovaných regionech podléhaly policejní inspekci, jejíž existence byla zdůvodněna v březnu 1923 slovy: „*Nutné zřízení policejních úřadů státních v republice a také jejich ostatní rozvoj způsobují přirozeně, že místně od sebe vzdálené úřady tyto nemohou se rozvíjetí stejnoměrně a že také působnost jejich nenese tak jednotného rázu, jak toho vyžaduje zejména v tomto stadiu vývoje zájem státu a policejní služby. Za tohoto stavu věci jest i za nejnepříznivějšího šetření instancní kompetence přechodně třeba zprostředkovatí autoritativně výměnu zkušeností, nahrazovatí přirozený nedostatek úřední tradice, kontrolovatí jednotné činnosti těchto úřadů a opatřití bezprostředně ministerstvu vnitřní přehled rozvoje policejní služby a tím možnost vykonatí vliv na její nutnou jednotnost.*“^{111]} V roce 1922 byly zřízeny tři inspekční obvody: pro Čechy a Moravu, pro Slezsko a Slovensko a pro Podkarpatskou Rus. Inspektorem pro Čechy a Moravu a pro Slezsko a Slovensko byli jmenováni odborový přednost JUDr. Bohumil Novák z Prahy a policejní ředitel v Brně Josef Rychecký,^{112]} v roce 1926 byl inspekci ve Slezsku a na Slovensku pověřen pražský policejní prezident Heřman Šlecht.^{113]} Inspekce vyšetřovala mj. i stížnosti na postup státní policie, německý sociálně demokratický senátor Dominik Löw z Drahovic u Karlových Varů si kupř. v lednu 1927 stěžoval, že se státní policie v Karlových Varech dopouští různých přehmatů. Československý ministr vnitřní Jan Černý se stížností zabýval, provedl některá personální opatření a nechal vyšetřit i podezření z týrání vězňů.^{114]}

Významnou úlohu v zajištění vnitřní bezpečnosti státu hrálo rovněž četnictvo. Také zde byla služba v národnostně smíšených oblastech pečlivě monitorována a řízena, klíčovou roli v tomto směru sehráli především exponovaní štabní četníci důstojníci. Pro oblast západních Čech jím byl exponovaný četnický štabní důstojník se sídlem v Plzni podplukovník František Bazala, který zahájil činnost 15. ledna 1921. Byla mu podřízena četnická oddělení v Plzni (politické okresy Plzeň, Kralovice, Stříbro), Klatovech (politické okresy Klatovy, Domažlice, Horšovský Týn, Přeštice), Mariánských Lázních (politické okresy Mariánské Lázně, Teplá, Planá u Mariánských Lázní, Tachov), Chebu (politické okresy Cheb, Aš, Falknov nad Ohří, Loket, Kraslice), Karlových

109] Blíže k bezpečnostní situaci v západočeských lázních mezi válkami K. ŘEHÁČEK, *Boj o lázeňskou klientelu na Karlovarsku mezi válkami*, Západočeské archivy XII, 2021 (v tisku s. 158-174).

110] NA, PZÚ, karton 941, sign. 207-941-6, dopis PK v Karlových Varech ZÚ v Praze z 10. 1. 1934.

111] Tamtéž, karton 146, sign. 207-146-25, dopis PMV v Praze PZSP v Praze ze 7. 3. 1922.

112] Tamtéž, dopis PMV v Praze PZSP v Praze z 2. 11. 1923.

113] Tamtéž, dopis PMV v Praze policejnímu prezidentovi H. Šlechtovi v Praze z 15. 1. 1926.

114] Archiv kanceláře prezidenta republiky (AKPR), Kancelář prezidenta republiky (KPR) 1919–1947, karton 61, sign. D 6930, dopis ministra vnitřní J. Černého KPR z 22. 4. 1930.

Varech (politické okresy Karlovy Vary, Žlutice, Kadaň, Přísečnice, Jáchymov, Nejdek), Chomutově (politické okresy Chomutov, Podbořany, Žatec, Louny) a Mostě (politické okresy Most a Duchcov).^{115]}

Byla posilována také přítomnost československého vojska v příhraničních oblastech. V dubnu 1926 se kupř. vojenská správa snažila získat potřebné ubikace pro ubytování vojenské posádky v Karlových Varech. Dne 21. dubna 1926 požádala OSP v Karlových Varech, aby do 24 hodin obstarala ubytování pro 130 mužů a 4 důstojníky v okruhu do tří kilometrů od města. Vojsko požadovalo, aby byl zabrán nějaký lázeňský dům, což však přednosta OSP odmítl a obrátil se na reprezentace Karlových Varů, Rybářů a Tuhnic. Karlovy Vary mu nejprve nabídly baráky závodní dráhy ve Dvorech, ale obecní zastupitelstvo se následně usneslo na protestu, který telegraficky zaslalo kanceláři prezidenta republiky s tím, že by Karlovy Vary byly zbaveny zavedeného a populárního zábavního podniku.^{116]} Místo toho nabídlo armádě taneční sál hotelu Hampl v Tuhnicích, který by sice byl vyhovující, ale proti tomu se energicky stavěli majitelé hotelu, kteří argumentovali tím, že budovy sloužící k živnostenským účelům nemohou být podle zákona zabírány pro ubytování vojska.^{117]} V Plané u Mariánských Lázní se zase místní česká menšina snažila o umístění československé vojenské posádky do areálu zámku Nosticů.

Sloužit v národnostně smíšených oblastech však zejména pro četníky a policisty české národnosti vyžadovalo notnou dávku sebezapření. Znamenalo to totiž působit ve značně nepřívětivém až nepřátelském prostředí a snašet od místní většiny německé národnosti nejrůznější ústrky a provokace. ZČV v Praze se tak snažilo četníky české národnosti sloužící v těchto oblastech udržet kupř. i tím, že sestavilo seznam četnických stanic, kde byla služba finančně i jinak zvýhodněna. Jednalo se o četnické stanice v blízkosti hranic, v nehostinném, hornatém či špatně schůdném terénu, o stanice nacházející se v oblastech, kde bylo německé obyvatelstvo „silně národnostně založené“. Příkladem byl kupř. ašský výběžek a Chebsko, kde podle mínění ZČV žilo obyvatelstvo, které „nenávidí vše, co není německé“.^{118]} Dále se měla vzít v potaz skutečnost, zda mají četníci a policisté české národnosti možnost účastnit se českého kulturního života. To bylo třeba v případě Chebska a Ašska podle mínění OČV v Chebu prakticky nemožné, k čemuž uvedlo: „*Čech nemá zde příležitosti uslyšeti českou hudbu nebo české divadlo a navštívit lepší českou zábavu, takže jest zde*

115] SOKA Cheb, OÚ Cheb, prezidiální spisy, karton 48, hlášení Exponovaného četnického štábního důstojníka v Plzni OSP v Chebu ze 17. 1. 1921.

116] AKPR, KPR 1919–1947, karton 61, sign. D 6930, dopis MV v Praze KPR z 24. 4. 1926.

117] Tamtéž.

118] SOA v Plzni, Exponovaný četnický štábní důstojník Plzeň, karton 9, hlášení OČV v Chebu ZČV pro Čechy v Praze z 12. 9. 1927.

vzdálen veškerého českého kulturního života.“^{119]} ZČV proto pro pobyt četníků české národnosti v národnostně smíšeném území chtělo stanovit maximální časovou hranici. Kromě výše uvedených důvodů to bylo praktické i z toho hlediska, aby se zejména mladší četníci „neženili s dívkami německé národnosti, ježto by věděli, že v určitém čase mohou být přemístěni do českého kraje, kde se mohou oženiti s Češkou a tím i díky zachovati českému národu“.^{120]} Kromě téměř celého obvodu OČV v Chebu se jednalo i o vybrané četnické stanice na Stříbrsku, Plánsku, Kralovicku, Tachovsku, Domažlicku, Horšovotýnsku či Klatovsku v obvodech OČV v Plzni a Klatovech. Četnické stanice v Mnichově, Ovesných Kladrubech či Milíkově na Mariánskolázeňsku byly kupř. charakterizovány slovy: „Tyto stanice leží v podnebí drsném, kraji nehostinném a hornatém, takže příslušníci těchto stanic nemohou bráti podílu na nějakém životě kulturním, ježto není v blízkosti žádných kulturních středisek. V těchto místech není českého obyvatelstva, se kterým by si četník mohl pohovořit o běžných denních otázkách, takže četníci v těchto místech jsou odkázáni pouze sami na sebe.“^{121]}

Česká menšina žijící v národnostně smíšených oblastech na západě Čech na bezpečnostní složky velice spoléhala a reagovala velmi citlivě na jakékoliv změny, třeba i redislokace jednotek či jejich národnostního složení. V únoru 1938 došlo kupř. k přeložení 33. pěšího pluku Doss Alto z Chebu do slovenského Šaštína. Hraničářský prapor č. 3 byl rozdělen, dvě jeho roty byly přeloženy do Falknova nad Ohří, dvě zůstaly v Chebu a náhradní rota se již asi rok nacházela v Dobřanech. Náhradou za ni byl do Chebu přeložen jeden prapor 18. pěšího pluku z Plzně. V důsledku všech těchto změn však z Chebu odešlo velké množství Čechů, což negativně ovlivnilo život české menšiny, aktivity místního odboru NJS i počty žáků a studentů českých škol.^{122]} Poslední zbytky hraničářského praporu č. 5 odešly z hraničářských kasáren u Horní brány 9. dubna 1938, takže kasárna zůstala úplně prázdná. V kasárnách bývalého 35. pěšího pluku se nacházelo asi 200 vojáků, což byla prakticky veškerá vojenská hotovost celého Chebska. Zejména místní Němci v tom viděli dobrovolné vyklizení českých pozic, po kterém bude následovat exodus českých státních zaměstnanců. Na ty tyto skutečnosti působily téměř depresivně.^{123]}

Důležitá byla rovněž ochrana před stále sílícím vyzvědačstvím ve prospěch Německa, jelikož tím se do rukou německých výzvědných služeb mohly dostávat důležité informace bezpečnostního či hospodářského charakteru. OSP

119] Tamtéž.

120] Tamtéž, hlášení Exponovaného četnického štábního důstojníka v Plzni ZČV pro Čechy v Praze z 10. 12. 1927.

121] Tamtéž, hlášení OČV v Chebu ZČV pro Čechy v Praze z 12. 9. 1927.

122] NA, NJS Praha, karton 68, Cheb, dopis MO NJS v Chebu ÚV NJS v Praze z 23. 2. 1938.

123] Tamtéž, dopis MO NJS v Chebu ÚV NJS v Praze z 10. 2. 1938.

ve Stříbře např. již na jaře 1923 pátrala po těch, kteří vyrazovali do Německa vojenské záležitosti. Podezření padlo mj. na traťmistra Friedricha Knieschka ze Stříbra, který jezdil často do Německa. Dne 8. května 1923 u něj provedl nadporučík četnictva František Kalenský domovní prohlídku, při níž bylo mj. nalezeno několik výtisků časopisu Völkischer Beobachter a právě došlý dopis z Pasova (Passau) od někdejšího staničního mistra a tlumočníka v Mariánských Lázních a posléze i v Plzni Josefa Dörnera. Ten patřil po vzniku Československa mezi neaktivnější odpůrce soužití Čechů a Němců, usiloval o zřízení německého ředitelství drah v Teplicích, po porážce německé irendenty z Československa uprchl a žil právě v bavorském Pasově.^{124]} V dopise se nacházela mj. věta, která podezření Knieschky z vyzvědačství posílila: „*Weiters würde ich eine Armeerangliste (Schematismus) der tschechoslowakischen Armee und ein tschechoslowakisches Staatshandbuch benötigen.*“^{125]} U soudu v této věci svědčil i přednosta stříbrské OSP Oldřich Kozlanský, který mj. vypověděl: „*Bezpečnostní úřady byly již dávno upozorňovány na to, že osoby nacionální ze zdejšího okresu dojíždějí do Bavorska, kdež mají zrazovati věci pro vojenskou ochranu nutné. Mezi jinými soustřeďovala se tato podezření proti Knieschkovi, o kterém známo bylo, že dojíždí velmi často do Německa.*“^{126]}

Po nástupu Hitlera k moci se snahy o vyzvědačství vojenského charakteru ještě zintenzivnily. V listopadu 1934 přijel z Berlína do Československa německý státní příslušník Erich Preuss, který navazoval kontakty s místními příslušníky DNSAP s cílem vyzvídat od nich skutečnosti, jež byly důležité pro obranu republiky.^{127]} Ve spolupráci s chebským nezaměstnaným dělníkem Richardem Mayerlem a Kristinou Sassovou z Chebu dodávali tyto informace zemské organizaci NSDAP do Mnichova. Dne 29. ledna 1935 byl Preuss při pokusu o útěk z Československa v Chebu zatčen a za vyzvědačství byl Krajským soudem v Chebu 5. prosince 1935 odsouzen na deset měsíců vězení. Trest si však odpykal vazbou, a tak byl následujícího dne předán PK v Chebu a vyhoštěn z Československa.^{128]}

Mnohem větší nebezpečí ovšem v tomto ohledu hrozilo ze strany československých státních příslušníků německé národnosti. V roce 1935 byli kupř. Krajským soudem v Praze odsouzeni za vojenskou zradu studenti Ernst Bauer a Franz Wollrab na pět, resp. devět let vězení za to, že v letech 1934–1935 ve spolupráci s říšskoněmeckou špiónkou Annou Dienelovou z Chebu vyrazovali v Hofu či Marktredwitz různá vojenská tajemství, např. informace

124] SOA v Plzni, KS Plzeň, karton 102, Vr 378/23, hlášení OČV ve Stříbře KS v Plzni z 24. 5. 1923.

125] Tamtéž, dopis J. Dörnera F. Knieschkovi z 5. 5. 1923.

126] Tamtéž, výpověď O. Kozlanského u OS ve Stříbře z 1. 8. 1923.

127] SOA v Plzni, SZ Cheb, karton 12, sign. St 681/35, zpráva PŘ v Liberci KS v Chebu z 18. 5. 1935.

128] Tamtéž, zpráva SZ v Chebu ZÚ v Praze z 20. 1. 1936.

o přeselech československých vojenských útvarů.^{129]} Dne 8. června 1936 byl Krajským soudem v Chebu odsouzen na zločin vojenské zrady na 15 let vězení také Friedrich Karl Witte, který získával od četaře chebského leteckého pluku Jaroslava Krejčího tajné indicie sloužící k obraně státu. Československé zpravodajské služby po jeho odsouzení zaznamenaly v bavorském Waldsassen informace o tom, že gestapo se bude snažit Witteho osvobodit a že chystá plán na přepadení věznic chebského krajského soudu, kde se Witte nacházel ve vazbě. Státní zastupitelství v Chebu proto žádalo, aby byl Witte bez ohledu na probíhající odvolací řízení dopraven do trestnice v Plzni na Borech, kde by byla možnost jeho osvobození minimalizována.^{130]} O rok později odsoudil na 15 let vězení za vojenskou zradu Krajský soud v Praze rovněž textilního technika Wilhelma Brandla z Aše, který v letech 1935–1936 vyzrazoval vojenská tajemství v Aši a Selbu.^{131]} Specifickým způsobem se na špionáži podílel rovněž vlivný továrník, obchodník a náměstek starosty Jáchymova za DNSAP Johann Klinger, který byl v roce 1933 Krajským soudem v Plzni odsouzen za přípravu úkladů o republiku na 18 měsíců odnětí svobody kvůli tomu, že sestavil seznamy jáchymovských Čechů a jejich majetku a tyto seznamy v Německu předal tamní NSDAP.^{132]}

Špionáž ve prospěch Německa však prováděli také občané české či jiné národnosti. V roce 1937 byl kupř. Krajským soudem v Praze odsouzen na 20 let vězení čtyřiatřicetiletý malíř reklam z Nýrska na Klatovsku Václav Brabec proto, že v letech 1935–1936 v Klatovech a Bavorské Železné Rudě vyzrazoval říšskoněmeckým agentům vojenská tajemství.^{133]} Na Klatovsku za účelem špionáže působil rovněž Albert Maier z Rittersteigu poblíž bavorského Kötzingu, který rozdělával dary z Winterhilfe^{134]} rovněž československým státním příslušníkům německé národnosti, zejména členům SdP, a pod rouškou této charitativní pomoci získával důležité informace vojenského charakteru.^{135]}

O zpravodajské informace z Německa však měly zájem rovněž československé bezpečnostní služby. Na jaře 1933 byl František Kubík po svém návratu z Německa vyslýchán zpravodajským důstojníkem velitelství 5. divize v Českých Budějovicích a bylo mu naznačeno, že by mohl své poznatky využít pro potřeby státu. V červnu 1934 se dobrovolně přihlásil s tím, že hodlá

129] SOA v Plzni, Trestnice pro muže Bory, karton 27, vězeňský spis č. 3104, Ernst Bauer.

130] SOA v Plzni, SZ Cheb, karton 13, sign. St 4514/35, zpráva SZ v Chebu MS v Praze z 12. 6. 1936.

131] SOA v Plzni, Trestnice pro muže Bory, karton 27, vězeňský spis č. 3358, Wilhelm Brandl.

132] Tamtéž, vězeňský spis č. 2946, Johann Klinger.

133] Tamtéž, vězeňský spis č. 3104, Václav Brabec.

134] Winterhilfe (Zimní pomoc) byla charitativní akce, během níž se konaly mezi obyvatelstvem sbírky pro německé vojáky na frontě.

135] SOA v Plzni, KS Klatovy, karton 186, Tk 327/36, hlášení ČS v Nýrsku SZ v Klatovech z 13. 7. 1936.

zpravodajské službě předat jistá sdělení týkající se jeho pobytu v zahraničí. V době svého pobytu v Německu působil v rakouské legii v táboře SA v bavorském Egmingu, jeho informace byly vyhodnoceny jako důležité a Kubíkovi byla za ně vyplacena odměna.^{136]}

Také hospodářská špionáž byla hlavně v pohraničí poměrně častým jevem. Příkladem budiž třeba činnost Ing. Bohdana Kamiňského v Železné Rudě a jeho aktivity vůči místnímu celoevropsky uznávanému staviteli sklářských pecí Ing. Hermannu Passauerovi.^{137]} Kamiňski se narodil 3. ledna 1900 ve Varšavě, vystudoval techniku a působil jako technický inženýr sklářských hutí v Ozarowě u Varšavy, které spoluvlastnil jeho otec Kazimír. Jeho firma měla zájem o stavbu pece a Kamiňski přijel 6. února 1938 do Železné Rudy k Passauerovi na konzultace. Zde si však v jeho kanceláři udělal různé opis plánů na stavbu sklářských pecí a jejich zařízení. Dne 11. února byl proto zatčen a dán do vazby Okresního soudu v Nýrsku.^{138]} Sám se však hájil tím, že nákresy přivezl již z Polska a chtěl je s Passauerem pouze zkonzultovat, což bylo údajně pro polskou firmu levnější.^{139]}

Dne 14. února byl ve Varšavě zatčen i sám Passauer, který pobýval v Polsku na obchodní cestě. Do Ozarowa dorazil 10. února a s Kazimírem Kamiňským konzultoval plány na výstavbu pece.^{140]} Passauer při výslechu ve Varšavě uvedl, že ani on ani Kamiňski nespáchali nic protiprávního, a za zatčením Kamiňského viděl především šikanu československých úřadů vůči Polákovi. K celému případu prohlásil: „*Plány pořizují zásadně sám, ale byly také případy, že na nich spolupracovali odborníci dotyčných zahraničních firem, kteří si je po zhotovení odváželi do svých krajů, přičemž až dosud nebylo případu, kde by byly československé úřady činily překážky ve věci vyvážení takových plánů.*“^{141]}

Kamiňského v Československu hájil nýrský advokát JUDr. Richard Steinbrenner. Státní zastupitelství v Klatovech zahájilo šetření Kamiňského kvůli hospodářskému vyzvědačství. Byla vyslechnuta celá řada odborníků, kteří však Kamiňského úmysl získat hospodářské tajemství spíše zpochybnili. Antonín Koral z Hořic v Podkrkonoší ve svém posudku mj. uvedl, že nejvíce

136] SOA v Plzni, SZ Klatovy, karton 65, St 583/34, hlášení velitelství 5. divize KS v Klatovech ze 7. 7. 1934.

137] Blíže k němu Willy STEGER, *Čeští stavitelé pecí ze Železné Rudy – jedna dlouhá tradice, která takřka upadla v zapomnutí*, in: Glas ohne Grenzen – Sklo bez hranic, Frauenau 2003, s. 235–236; Karel ŘEHÁČEK, *Likvidace živnostenských a průmyslových konfiskátů na Klatovsku po roce 1945*, Sborník prací z historie a dějin umění 8, 2015, s. 285–300.

138] SOA v Plzni, KS Klatovy, karton 189, Tk 64/38, hlášení ČS v Městysi Železné Rudě OS v Nýrsku z 11. 2. 1938.

139] Tamtéž, protokol o výslechu B. Kamiňského u OS v Nýrsku z 12. 2. 1938.

140] Tamtéž, protokol o výslechu K. Kamiňského u KS ve Varšavě z 16. 2. 1938.

141] Tamtéž, protokol o výslechu H. Passauera u KS ve Varšavě z 16. 2. 1938.

československé sklářství poškodil sám Passauer, když „v oněch státech, které v této výrobě chtěly být soběstačnými, vystavěl výborné sklářské pece“, takže se již podle jeho mínění nejednalo o hospodářské tajemství.^{142]} Export technologií do ciziny, podle mínění SPÚ v Nýrsku „ze ziskuchtivosti“, ostatně Passauerovi vyčítaly i československé úřady.^{143]} Koralovo svědectví však umožnilo Kamiňského propuštění z vazby, k čemuž došlo 3. března 1938.

Další příklady průmyslové špionáže byly odhaleny také v Nýrsku. Jednalo se o aktivity vídeňského rodáka a polského obchodníka Jana Wyka z Katovic, který se v létě 1937 snažil získávat pro továrnu svých synů kvalifikované československé dělníky v optickém oboru. Nábor dělníků prováděl kupř. ve Skelné Huti u Chudenína, kde nabídl Aloisi Pruchnerovi a Andreasovi Meindlingerovi, zaměstnaným v továrně na optická skla v Nýrsku, místa mistrů. To Wyk přiznal s tím, že se snažil získat dělníky, kteří byli bez zaměstnání, ovšem razantně popřel, že se snažil vyzvědět od nich výrobní tajemství nýrských firem.^{144]} Podle hlášení četnictva však oslovoval zejména odborně zapracované dělníky z celuloidového oddělení firmy Ernst Eckstein a spol. v Nýrsku, která byla podnikem důležitým pro obranu státu.^{145]} Již v roce 1936 byli kvůli spolupráci s katovickou továrnou vyšetřováni Josef Böhm z Bystřice nad Úhlavou a Josef Hasenöhrl z Nových Hodousic. Böhm vyslal 8. října 1936 do Katovic kupř. brusiče optických skel Konráda Ranka z Nýrska, který byl u Ecksteina zaměstnán od roku 1923, výrobu optických skel výborně ovládal a v Katovicích ji také skutečně zavedl.^{146]} Aktivity Wyka tedy poškozovaly nejen zaměstnanost dělnictva v Československu, ale rovněž zájmy zdejšího průmyslu. I proto byl Wyk výměrem SPÚ v Nýrsku z 30. června 1937 navždy z Československa vyhoštěn.^{147]}

Z hospodářského vyzvědačství byl podezřelý i soukromý úředník Franz Schlögel z Perninku u Ostrova na Karlovarsku. Trestní oznámení na něj podal továrník Karl Ratzenberger z Abertam, u něž byl Schlögel zaměstnán v letech 1931–1937. V jeho barvíně, podniku důležitém pro obranu státu, měl údajně získat důležité hospodářské informace, které již od roku 1934 nabízel cizozemské konkurenci, konkrétně vídeňskému průmyslníku Johannu Russo.^{148]} Ministerstvo obchodu požádalo o důvěrné šetření tohoto případu, zejména o vyšetření, zda se skutečně jednalo o vyzrazení hospodářského tajemství, tedy

142] Tamtéž, protokol o výpovědi A. Korala u KS v Hradci Králové, s. d.

143] Tamtéž, hlášení SPÚ v Nýrsku OS v Nýrsku z 12. 2. 1938.

144] Tamtéž, karton 188, Tk 304/37, protokol o výslechu J. Wyka před KS v Klatovech z 1. 7. 1937.

145] Tamtéž, hlášení ČS v Nýrsku OS v Nýrsku z 30. 6. 1937.

146] Tamtéž, Tk 587/36, hlášení ČS v Nýrsku OS v Nýrsku ze 17. 11. 1936.

147] Tamtéž, Tk 304/37, výměr SPÚ v Nýrsku z 30. 6. 1937.

148] SOA v Plzni, SZ Cheb, karton 32, St 798/38, dopis SZ v Chebu Ministerstvu obchodu v Praze z 26. 8. 1938.

zda byl ohrožen veřejný zájem. Pátáním se však ukázalo, že tomu tak nebylo, a tak bylo trestní stíhání Schlögela v listopadu 1938 zastaveno.

A rovněž nekalá konkurence poškozující exportně zaměřené československé společnosti byla sledována a stíhána. Příkladem budiž třeba žaloba, kterou podala brusírna křišťálového skla Emericha Matějky z Oldřichova u České Lípy na Viktora Friedla, zaměstnance brusírny skla Josefa Edmunda Schmidta v Anníně na Sušicku. Friedl působil v Oldřichově šest let a měl na starosti veškeré kancelářské práce a styk se zákazníky. Dne 1. dubna 1935 nastoupil v Anníně a nedlouho poté se Matějka dovídal od svých zahraničních zákazníků, že z Annína přicházejí nabídky na stejné zboží, ovšem za výhodnější ceny. Matějka měl proto důvodné podezření, že Friedl prozradil v Anníně oldřichovské výrobní tajemství a předal novému zaměstnavateli i kresby či dekory výrobků.^{149]} Friedl se proti tvrzení Matějky ohradil s tím, že v oboru působí již deset let, takže veškeré výrobní aktivity ovládal již dříve, než do Oldřichova nastoupil, a že mnoho československých sklářských firem vyrábí podobné zboží. Ani zaměstnanci Schmidovy firmy nepozorovali po nástupu Friedla žádnou změnu ve vzorech, tvarech nebo způsobu broušení. Tyto aktivity se tedy dokazovaly velmi těžko a málokdy bylo šetření dovedeno až k rozsudku, což se nestalo ani v případě Matějky.

VI. Závěr

Situace v česko-bavorském i česko-saském pohraničí byla v meziválečném období výrazně ovlivňována především dvěma skutečnostmi: bezprostřední blízkostí Německa a německou národností většinové populace československého příhraničí. Poválečné Německo bylo pro Československo až na relativně krátké období konce dvacátých let zdrojem nemalých problémů, hospodářských, sociálních a především politických a nacionálních. Bezprostředně poválečný rozvrat sice vystřídal krátké období relativní stability, ovšem i ono vzalo rychle za své s příchodem světové hospodářské krize na počátku třicátých let. Období čtvrté dekády 20. století bylo, zejména po nástupu Adolfa Hitlera do funkce říšského kancléře, již jen ve znamení neustále se stupňujícího napětí.

Obyvatelstvo německé národnosti západních Čech bylo s vývojem v sousedním Německu propojeno mnohem více, než by bylo na první pohled zjevné. Po dočasném udušení německé iredenty v letech 1918–1919 sice z relativně klidného vývoje v Československu profitovalo, velkoněmecké myšlenky a sounáležitosti s bližními za hranicemi se ovšem ani poté nevzdávalo. Situace se vyostřila především v souvislosti se sociálním kolapsem v pohraničí

149] SOA v Plzni, KS Klatovy, karton 183, Tk 386/35, žaloba E. Matějky KS v Klatovech ze 14. 7. 1935.

počátkem třicátých let a s příchodem Hitlera k moci. Jím proklamované vize byly i na československé straně hranice mezi německými soukmenovci mimořádně populární a vedly ke zkázonosné erozi posledních zbytků jejich loajality vůči Československu.

Bezprostřední propojení Němců před a za československo-německou hranicí bylo pro československý stát mimořádně problematické. Bezpečnostní složky Československa, vědomy si závažnosti této situace, se proto snažily co nejvíce hrozící rizika eliminovat. Základem byla dostatečně střežená státní hranice, která znemožňovala či alespoň znesnadňovala nežádoucí pohyb osob, materiálu i myšlenek mezi oběma sousedícími zeměmi. Ve druhém sledu bylo třeba vytvořit systém bezpečnostních opatření k zamezení špionáže, vojenské, politické i hospodářské, a posílit finanční stráž, vojsko, četnictvo a státní policii tak, aby všechny tyto složky mohly plnit náročné povinnosti. Tato opatření se sice ve sledovaném, poměrně neklidném a nestabilním období aplikovala i na dalších částech československých hranic, tedy nejen na hranicích s Německem,^{150]} v souvislosti s vývojem na západ od Československa však měla zcela jiný význam a opodstatnění.

I přesto však nebylo možno odstranit veškerá rizika, především ne ve státě, který byl deklarován jako demokratický a chránící národnostní menšiny. Zejména z toho důvodu československé úřady i bezpečnostní složky svůj zápas pozvolna prohrávaly. Přes hranice tak dobrovolně či nedobrovolně putovali lidé a do Československa byly pašovány zbraně a závadné materiály, sloužící k velkoněmecké a nacistické propagandě. Nebyla tak nouze o konflikty všeho druhu, během nichž na obou stranách nezářídka zbytečně vyhasínaly lidské životy. Hranice, nebezpečná zóna mezi dvěma odlišnými světy, tak obyvatelstvo sousedících zemí spíše rozdělovala, než spojovala. Byla to však, jak se zdá, okolnostmi vynucená daň za stále více polarizovanou a k válečnému konfliktu nezadržitelně směřující Evropu.

State borders and conditions in the West Bohemian borderland between the wars

Summary

The support provided to the population of German nationality of interwar Czechoslovakia by neighboring Germany in the years 1918–1938 was an evident, almost everyday reality. Especially on the western border of Czechoslovakia, it was common for weapons and faulty materials to pass through it. Also,

150] Blíže k tomu např. Stanislav HOLUBEC, *New State Borders and (Dis)loyalties to Czechoslovakia in Subcarpathian Rus 1919–1925*, *European Review of History* 27, 2020/ 6, s. 732–762.

dangerous activists who instigated the so-called Czechoslovak Germans to resist the newly formed state moved in the same direction. The new Czechoslovak political representation perceived these activities as a significant security risk and tried to eliminate them. Significant attention was therefore paid to guarding the state border, on which the financial guard, army and gendarmerie cooperated. Organization of the security service at the border was also important, where the hitherto unreliable municipal police forces were transferred under the state administration. On the opposite side of the border, the Czechoslovak security forces could cooperate with the German ones, but much more often there were manifestations of jealousy, competition and intolerance, so the cooperation was highly counterproductive from this point of view. In addition, on the German side, non-state structures, especially various militarist or nationalist associations, and increasingly also the armed formations of Hitler's NSDAP, increasingly intervened in border surveillance. The pressure on the state border was constant between the wars, but especially in the early 1920s and in the second half of the 1930s, it gradually escalated. This brought about a whole range of conflict situations and provocations, and various border incidents were practically ordinary. Smuggling of all kinds, kidnapping of people, military, political and economic espionage, all this employed the security forces of Czechoslovakia very much. Nevertheless, they still failed to secure the border completely, and the risks associated with Germany's close neighborhood persisted in western Bohemia until the end of the existence of Czechoslovakia as a territorially integrated and sovereign state.